

**საყდრის, ზიათურის მანგანუმის და
ქსანი-სტაფანშიდის
ელექტროგადაამცემი ხაზის
შემთხვევის ანალიზი**

*„საქართველოს ყველა მოქალაქე ვალდებულია
ზრუნავდეს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვა-
შენარჩუნებაზე.
კულტურულ მემკვიდრეობას სახელმწიფო იცავს
კანონით.“
საქართველოს კონსტიტუცია, 34-ე მუხლი, მე-2-ე
პუნქტი*

საყდრისი-ყაჩაღიანის ძეგლის გარშემო განვითარებული მოვლენები ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით

2013 წლის აპრილში კომპანია “RMG Gold”-ის განცხადების საფუძველზე, საქართველოს მთავრობის ინიციატივით და კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტროს ბრძანებით შეიქმნა 11 კაციანი კომისია, რომელსაც დაევალა საყდრისის უძველესი სამთამადნო მრეწველობის ძეგლთან დაკავშირებული საკითხის შესწავლა. კომისიამ 35 დღიანი მუშაობის შემდეგ დაადგინა, რომ საყდრისი-ყაჩაღიანს კანონის დარღვევით ჰქონდა ძეგლის სტატუსი მინიჭებული. 2013 წლის 5 ივლისს, გამოიცა კულტურისა და ძეგლთა დაცვის მინისტრის 03/108-ე ბრძანება, რომელიც გულისხმობდა არქეოლოგიური ძეგლისათვის უძრავი ძეგლის სტატუსის გაუქმებას.

2013 წლის აგვისტოში კომპანიის წარმომადგენელი აცხადებს: რომ საყდრისის ოქროს საბადოზე მითი ხელოვნურად შექმნეს; რომ შექმნილ ვითარებაში კომპანიის გარდა სახელმწიფო ინტერესებიც ზარალდება; რომ მათ წერილობით მიმართეს პრემიერ-მინისტრს ძეგლის გადატანასთან დაკავშირებით.[1]

„საყდრისი-ყაჩაღიანის თემაზე იმსჯელებიზნეს ცენტრში პრემიერ ივანიშვილთან გამართულ შეხვედრაზე, სადაც გადაწყდა, რომ „ოქროს მალაროს საკითხის შესწავლა, მასზე სტატუსის მინიჭება და ა.შ. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიას უნდა დაევალოს...“. [13] აკადემიაში სპეციალური კომისია შეიქმნა, რომელსაც უნდა დაედგინა იყო თუ არა საყდრისი-ყაჩაღიანის მალარო უძველესი ოქროს საბადო. აკადემიის ზოგიერთი წარმომადგენელი აცხადებდა, რომ მათ „მძიმე მისია დაეკისრათ“ და მის განსახორციელებლად „მოკლე ვადა“ მისცეს. „ძეგლის გადატანა სრული აბსურდია, როგორ შეიძლება მთა აიღო

და სხვა ადგილას გადაიტანო?! ... ღმერთმა ქნას, რომ იქ მართლაც ოქროს საბადო აღმოჩნდეს.“- კონსტანტინე ფიცხელაური, არქეოლოგი. [6] დეკემბერში, პრემიერ მინისტრისაგან დავალების მიღებიდან ორი თვის შემდეგ მეცნიერებათა აკადემიამ განაცხადა, რომ ძეგლი 5000 წლისაა და დიდი ისტორიული მნიშვნელობა გააჩნია, რომ ისინი ეწინააღმდეგებიან საყდრისი-ყაჩაღიანის ოქროს მაღაროს დანგრევას. [10]

2014 წლის იანვარში საზოგადოება გააქტიურდა საყდრისის პრობლემასთან დაკავშირებით. გაირკვა, რომ 2013 წელს კულტურის მინისტრმა ისე გაუუქმა ძეგლს სტატუსი, რომ საკითხი კომისიას არც კი შეუსწავლია. „ღ გოლდმა“ უნებართვოდ დაიწყო სამუშაოები და ძეგლი დააზიანა. ამის შემდეგ კულტურის სამინისტროს მითითებით სამუშაოები შეჩერდა. „ღ გოლდ“-ის თანამშრომლებმა სამინისტროსთან საპროტესტო აქცია გამართეს. კომპანია მანამდე ვერ გააგრძელებდა სამუშაოებს, სანამ სამინისტროს ნებართვა არ ექნებოდა. ამავედროულად პრესაში კვლავ შუქდება „მეცნიერების განსხვავებული მოსაზრებები“. მედიის ნაწილი კვლავ აგრძელებს კომპანიის მხარდაჭერას და ცალსახად აცხადებს, რომ „საყდრისის მითიდან აღარაფერი რჩება.“[9]

სამოქალაქო საზოგადოებამ გურამ ოდიშარიასგან მოითხოვა ძეგლისათვის სტატუსის აღდგენა, კვლევების დაწყება და მასში უცხოელი ექსპერტების ჩართვა. მათ შეხვედრაზე ავსტრალიელი, გერმანელი და ამერიკელი მეცნიერების მხრიდან მხარდამჭერი წერილები წარმოადგინეს. მათ ასევე მიმართეს საერთაშორისო ორგანიზაციებს და რეაგირება სთხოვეს „საყდრისი-ყაჩაღიანის ზოგად საკაცობრიო ღირებულებიდან“ გამომდინარე. [11] „RMG gold“-მა კულტურის სამინისტროს საწინააღმდეგოდ პრემიერ-მინისტრის კანცელარიაში საჩივარი შეიტანა, სადაც აპროტესტებდა კულტურის მინისტრის მხრიდან კომპანიისთვის საყდრისის არქეოლოგიურ ობიექტზე სამუშაოების ჩატარების უფლების ჩამორთმევას. მიმდინარე მოვლენებს შეეწირა კულტურის მინისტრის პირველი მოადგილის თანამდებობაც.

ამავე პერიოდში ცნობილი ხდება საქართველოს პრემიერ-მინისტრის ირაკლი ლარიბაშვილის პოზიციაც. „საყდრისი არ არის უძველეს ოქროს მაღარო“ - განაცხადა მან.

მარტის თვეში კანცელარიასთან გაიმართა სოციალური ქსელით დაგეგმილი აქცია, ტრანსფარანტებით - „დაიცავი საყდრისი“, „საყდრისი-ყაჩაღიანი ხელისუფლების გამოცდაა“. აქციის წევრები აცხადებენ: „საზოგადოებაში უნდა ამალღდეს მგრძნობელობა იმის შესახებ, რომ საყდრისი მსოფლიოში უძველესი მალაროა.“ აქტივისტების გვერდით გამოჩნდა კულტურის მინისტრის ყოფილი მოადგილეც.

აპრილში, მთავრობის სხდომაზე, ირაკლი ლარიბაშილმა განაცხადა: „არავის დაუმტკიცებია, რომ ამ ადგილას იყო უძველესი ოქროს მალარო, ეს არ მტკიცდება. რამდენიმე თვის წინ, ექსპერტებმა დადეს დასკვნა, წარუდგინეს მთავრობას, რის საფუძველზეც მთავრობამ მიიღო გადაწყვეტილება, სამუშაოების გაგრძელებასთან დაკავშირებით. მესმის იმ ადამიანების, რომლებიც თითქოს ძეგლის გადარჩენას ცდილობენ. მაგრამ მინდა მათ შევახსენო, ამ ორგანიზაციაში დასაქმებულია დაახლოებით სამი ათასი ადამიანი.“[3]

აპრილშივე დაიწყო კარვების აქცია საყდრისთან, სადაც შვეიცარიის და გერმანიის ელჩებიც ჩავიდნენ. კარვების აქციის გასაშუქებლად ადგილზე ჩ-ის გადამღები ჯგუფიც იმყოფებოდა. მათ შეხვდა კულტურის მინისტრი, გურამ ოდიშარიაც. „იკომოს საქართველომ“ კი განაცხადა, რომ საყდრისის არქეოლოგიური მემკვიდრეობა ფისკალურ და ბიზნეს ინტერესებს შეეწირა.[7] ამ ეტაპზე უკვე აქტივისტებს შორის გამოიკვეთა ის ნაწილი, რომელთაც პოლიტიკური ინტერესები ამოძრავებდათ.

მაისში, კულტურის სამინისტროს მიერ ჩამოყვანილმა ექსპერტებმა დაადასტურეს ძეგლის ისტორიული მნიშვნელობა და ქართულ-გერმანული ექსპედიციის 9 წლის მუშაობის შედეგად მიღებული დებულებების და მტკიცებულებების ღირებულება. „ექსპერტების დასკვნამ საყდრისი-ყაჩაღიანის განადგურების შესაძლებლობა გამორიცხა“. - მარინე მიზანდარი.

ივნისში კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნულ სააგენტოსთან გაიმართა საპროტესტო აქცია სლოგანით „საყდრისის დანგრევა ეროვნული სირცხვილია.“

ივლის-აგვისტოში მიჩუმდა პრესა. სექტემბრიდან კი გაჩნდა ახალი ინდორმაცია, იმის შესახებ, რომ საყდრისის მცველებს შეუერთდა პოლიტიკური პარტია „საქართველოს პატრიოტთა ალიანსი“. ეს იმას ნიშნავდა,

რომ საზოგადოებრივ საწყისებზე დაწყებული მოძრაობა პოლიტიკურ შეფერილობას იძენდა. ამან განხეთქილება შეიტანა აქტივისტებში. სექტემბრიდან ნოემბრის ჩათვლით პრესა ძირითად პროპაგანდისტული სტილის სტატიებს აქვეყნებს, სადაც საუბარია საყდრისის მცველებს შორის შუღლზე, თითქოსდა სკანდალური ინფორმაციები ქართულ-გერმანული სამეცნიერო ექსპედიციის შესახებ. ხოლო ძეგლს კვლავ მითად ან „ძალით გაძეგლებულად“ მოიხსენიებენ.

ნოემბერ-დეკემბერში თვეში გაიმართა ორი კვლევის პრეზენტაცია: 1. „ახალგაზრდა ფინანსისტა და ბიზნესმენთა ასოციაციის“ კვლევა, რომელიც ასკვნიდა, რომ „...საბადოს სრულფასოვნად ათვისება სასიცოცხლო მნიშვნელობისაა.“[8]

და 2. „ახალგაზრდა ადვოკატების“ კვლევა. ისინი ერთის მხრივ უკანონოდ მიიჩნევენ, კულტურის მინისტრის ბრძანებას უძრავი ძეგლის სტატუსის მოხსნის შესახებ, რადგან საკანონმდებლო მოთხოვნა იყო დარღვეული, ხოლო მეორეს მხრივ აცხადებდნენ, რომ „სახელმწიფომ 2006-2007 წელს კანონდარღვევით, სპეციალური მოკვლევის გარეშე მიიღო უძრავი ძეგლის სტატუსის მინიჭების გადაწყვეტილება.“

2014 ნოემბერ-დეკემბერში ბეჭდურ მედიაში მოიმატა საყდრისის შესახებ სტატიების რაოდენობამ. მათი უმრავლესობა პროპაგანდისტული ხასიათისაა და კომპანიის პოზიციის დამცველად გვევლინება. რჩება შთაბეჭდილება, რომ ამით საზოგადოებაში ფონს ამზადებდნენ საყდრისის ასაფეთქებლად.

2014 წლის 12 დეკემბერს გამოიცა საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის მინისტრის №03/266 ბრძანება და კულტურული მემკვირვების დაცვის ეროვნული სააგენტოს დირექტორის ბრძანება, რის მიხედვითაც კომპანიამ საყდრისი-ყაჩაღიანის ტერიტორიაზე სამთომოპოვებითი სამუშაოები განაახლა. 2014 წლის 13 დეკემბერს დილის საათებშივე კომპანია RMG Gold-მა საყდრისი-ყაჩაღიანის უძველეს მალაროზე აფეთქებითი სამუშაოები განახორციელა.

საყდრისი-ყაჩალიანის უძველესი ოქროს მალარო

საყდრისი-ყაჩალიანის უძველესი ოქროს მალარო ბოლნისის რაიონის დაბა კაზრეთთან, მდ. მაშავერას ხეობაში მდებარეობდა. (ყაჩალიანის ბორცვის ცენტრალური წერტილის კოორდინატები: განედი: 41°23'10.29"/გრძედი: 44°23'38.20"). შუა საუკუნეებში ტერიტორიას აბულგამის სახელით მოიხსენიებდნენ. ყაჩალიანის ბორცვი ნახსენებია ვახუშტი ბაგრატიონის „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“-შიც. აღნიშნულმა ადგილმა სახელწოდება საყდრისი მეოცე საუკუნის 80-იან წლებში მიიღო მიმდებარედ მდებარე საყდრებიდან გამომდინარე.

საყდრისი ძეგლი პოლიმეტალების საბადოს არეალში ხვდება. თავდაპირველად იგი მიჩნეული იყო შუა საუკუნეების რკინის მალაროდ. 1987 წელს, ქართველი სამთო ინჟინერის, თეიმურაზ მუჯირის კვლევების შედეგად პირველად გამოითქვა მოსაზრება, რომ ძეგლი პრეისტორიულ ხანის გამონამუშევარს წარმოადგენდა.

2004 წლიდან საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის არქეოლოგიური კვლევის ცენტრის და გერმანიის სამთო მუზეუმის (DBM, ბოხუმი), თანამშრომლობით დაიწყო ძვ. წ. IV ათასწლეულით დათარიღებული საბადოს საერთაშორისო ინტერდისციპლინარული კვლევა. 2004-2013 წლებში განხორციელდა ორი სასწავლო-სამეცნიერო პროექტი. (პროექტის ხელმძღვანელი პროფ. დოქ. ანდრეას ჰაუპტმანი; თანახელმძღვანელები: პროფ. თომას შტოლნერი, დოქ. ირინე ლამბაშიძე). კვლევას ფინანსურ მხარდაჭერას უწევდა „ფოლკსვაგენისფონდი“. [18]

მალაროში აღმოჩენილმა არტეფაქტებმა აჩვენა, რომ არქეოლოგიური ობიექტი პრეისტორიული ოქროს მალარო იყო. გაკეთდა მალაროს დეტალური სტრატოგრაფიული მოდელი და დადგინდა ქრონოლოგია. პირველი ფაზა დათარიღდა მტკვარ-არაქსის კულტურით.

„კვლევის პროცესში გაირკვა, რომ იმ დროს, როდესაც უძველესი ცივილიზაციები, ისეთები, როგორცაა, მაგალითად, ეგვიპტე, ოქროს მადანს მდინარეში რეცხვის საშუალებით მოიპოვებდნენ, მცირე კავკასიონის ქედზე მაცხოვრებელი საზოგადოება კარგად იცნობდა მთის ოქროს მოპოვების რთულ ტექნოლოგიებს, როგორცაა მადნისეულ საბადოებში თვალთ უხილავი ოქროს ამოცნობა, მისი ქვის იარაღებით მონგრევა, ფუჭი

ქანებისაგან გათავისუფლება, დაფხვნა, გარეცხვა, გამოდნობა და გამომდნარი ოქროსაგან სამკაულის დამზადება.“- ვკითხულობთ საქართველოს ეროვნული მუზეუმის ვებ-გვერდზე. [26]

„სამეცნიერო კვლევების საფუძველზე, საერთაშორისო სამეცნიერო წრეებში საყდრისი-ყაჩალიანის არქეოლოგიური ობიექტი აღიარებული იქნა მსოფლიოში ოქროს სამთო წარმოების უძველეს კერად“. [18]

რა იქცევს ყურადღებას საყდრისის გარშემო განვითარებულ მოვლენებში

საყდრისის მაგალითს ქართულ საზოგადოებაში, პოლიტიკასა და ეკონომოკაში არსებული მრავალი სახის პრობლემა გამოაქვს დღის სინათლეზე. იგი არ ჯდება მხოლოდ კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ჩარჩოებში. საკითხს გააჩნია, სამართლებრივი, ეკონომიკური, პოლიტიკური, საზოგადოებრივი და გარემოსდაცვითი ასპექტები.

სამართლებრივი ასპექტი

საყდრისი-ყაჩალიანის უძველესი ოქროს მალაროს გარშემო განვითარებული მოვლენები უპირველეს ყოვლისა ყურადღებას იპყრობს კანონდარღვევათა და სამართლებრივად გაუმართავი პროცედურების სიუხვით.

პირველი კითხვა იმის შესახებ არის თუ არა საყდრისი ძეგლი კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგა, არა სამეცნიერო წრეებში, არა პროფესიული ან ინტელექტუალური დისკუსიების ფარგლებში, არამედ სტატუსის მინიჭების პროცედურის გაუმართაობის გამო. რაში მდგომარეობდა კანონდარღვევა? საქმე იმაში გახლავთ, რომ საყდრისს ძეგლის სტატუსი პირველად მიენიჭა 2006 წლის 30 მარტს საქართველოს კულტურის, ძეგლთა დაცვისა და სპორტის მინისტრის ბრძანების საფუძველზე. კანონდარღვევა კი იმაში გამოიხატებოდა, რომ აღნიშნული ბრძანება გამოიცა არა საყდრისისთვის ძეგლის სტატუსის მისანიჭებლად, არამედ 1999 წელს სტატუსს ჩამორთმეული ძეგლებისათვის უძრავი ძეგლის სტატუსის აღდგენის მიზნით. შეგახსენებთ, რომ 1999 წლის 25 ივნისს მიღებული იქნა კანონი

„კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის შესახებ“, შესაბამისად ძალადაკარგულად გამოცხადდა 1977 წლის კანონი „ისტორიისა და კულტურის ძეგლების დაცვისა და გამოყენების შესახებ“, შესაბამისად ძალა დაკარგა ყველა იმ კანონქვემდებარე აქტმა, რომლის მიხედვითაც გარკვეულ ობიექტებს ისტორიისა და კულტურის ძეგლების სტატუსი ჰქონდათ მინიჭებული. 2006 წლის 30 მარტის ბრძანებით კი მათ აღუდგათ უძრავი ძეგლის სტატუსი. აღნიშნული ბრძანების დანართში არსებული ძეგლების სიას მიუმატეს საყდრისიც. ამ მომენტისათვის საყდრისი-ყაჩარიანის ძეგლი უკვე წარმოადგენდა წიაღისეულის შესწავლა-მოპოვებისათვის გაცემული ლიცენზიით განსაზღვრული ფართობის ნაწილს. ცხადია, ამის შესახებ ინფორმაციას ფლობდა კულტურის მინისტრი და ეს გახდა საფუძველი ორმაგი სტანდარტით მიღებული გადაწყვეტილებისა. ერთის მხრივ ისე ჩანდა, რომ ძეგლს მიენიჭა სტატუსი მეორეს მხრივ, ეს ისეთი ფორმით მოხდა, რომ მომავალში გადაწყვეტილების ლეგიტიმურობა ეჭვქვეშ დამდგარიყო. და ეს ასეც მოხდა. აღნიშნული ხარვეზი აღმოჩნდა 2013 წლის 5 ივლისში გამოცემული კულტურისა და ძეგლთა დაცვის მინისტრის 03/108-ე ბრძანების საფუძველი, რომელიც გულისხმობდა არქეოლოგიური ძეგლისათვის უძრავი ძეგლის სტატუსის გაუქმებას.

უძრავი ძეგლის სტატუსის მოხსნის მიუხედავად საყდრისის ძეგლს ჯერ კიდევ იცავდა ორი ბრძენება: 1. 2006 წლის 17 ივლისს გამოცემული ეკონომიკური განვითარების მინისტრისა და კულტურის, ძეგლთა დაცვისა და სპორტის მინისტრის ერთობლივი ბრძანება, რომლის თანახმადაც საყდრისის ტერიტორიას არქეოლოგიური ზონის სტატუსი ენიჭებოდა; და 2. 2006 წლის 7 ნოემბრის, საქართველოს პრეზიდენტის მიერ გამოცემული 665-ე ბრძანება, რომლის თანახმადაც საყდრისის უძველესი სამთამადნო მრეწველობის ძეგლს ეროვნული მნიშვნელობის კულტურის უძრავი ძეგლის სტატუსი ენიჭებოდა. [16]

ის ფაქტი, რომ ძეგლი ჯერ კიდევ ინარჩუნებდა არქეოლოგიური დაცვის ზონის სტატუსს, ნიშნავდა იმას, რომ მას იცავდა „საქართველოს კანონი კულტურული მემკვიდრეობის შესახებ“. კერძოდ, მე-40-ე მუხლის, მე-3-ე პუნქტი: „არქეოლოგიური დაცვის ზონაში აკრძალულია ყოველგვარი საქმიანობა, რომელიც გამოიწვევს ზონაში დაცული კულტურული მემკვიდრეობის დაზიანებას, განადგურებას, მისი აღქმის გაუარესებას ან ხელს

შეუშლის მასზე სრულფასოვანი მეცნიერული კვლევის ჩატარებას...”. [25] აქ მნიშვნელოვანია ის, რომ კომპანია „RMG Gold“-მა უგულებელყო აღნიშნული ბრძანებების არსებობა, უნებართვოდ დაიწყო სამუშაოები და ძეგლი დააზიანა. ქმედების გასამართლებლად კი იმოწმებდა მათ მიერვე დაფინანსებული არქეოლოგიური კვლევის შედეგებს, რომელიც თითქოს ამტკიცებდა, რომ საყდრისი არ წარმოადგენდა ძეგლს. „RMG Gold“-ის მრჩეველი პრესაში აცხადებდა, რომ „...ჩატარდა ტერიტორიის კვლევა და დაიდო შედეგი, რომლითაც გაირკვევა რომ ტერიტორიაზე რაიმე არქეოლოგიური არტეფაქტი არ გამოვლინდა. ... მას არა აქვს არც სტატუსი, არც ეროვნული კატეგორია და არც არქეოლოგიური დაცვის ზონა.“ [4] კომპანია ადანაშაულებდა კულტურის სამინისტროს ნებართვის გაცემის დაგვიანებაში. ანუ, კომპანია უკანონოდ საქმიანობს და ამავდროულად თავს ესხმის და ადანაშაულებს სახელმწიფო სამსახურებს, იმის გამო რომ ეს სამსახური კანონის დაცვისკენ მოუწოდებს. ამ საკითხთან დაკავშირებით საინტერესოა ის ფაქტი, რომ „საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციამ“ და მოქალაქე დალი მამულაშვილმა საჩივარი შეიტანეს კომპანიის წინააღმდეგ და საყდრისში სამუშაოების შეჩერება მოითხოვეს. თბილისის საქალაქო სასამართლომ მოთხოვნა დააკმაყოფილა. თუმცა, ეს გახლდათ სასამართლოს დროებითი გადაწყვეტილება.

კიდევ ერთი ბრძანება, რომლის კანონიერება ეჭვქვეშ დადგა გახლავთ კულტურის მინისტრის 2013 წლის 5 ივლისის ბრძანება. აღნიშნული საკითხი აქტუალური გახდა სამოქალაქო პროტესტის ფონზე. თბილისის საქალაქო სასამართლოში სარჩელი შეიტანა არასამთავრობო ორგანიზაცია „მწვანე ალტერნატივამ“. სარჩელი გულისხმობდა იმ ბრძანების გაუქმებას, რომლის თანახმადაც საყდრისს უძრავი ძეგლის სტატუსი მოეხსნა. მოსამართლემ გადაწყვიტა, რომ სამინისტროს გადაწყვეტილება საკმარისად დასაბუთებული არ იყო და სარჩელი დააკმაყოფილა.

საფინანსო დოკუმენტი, რომელმაც საყდრისის ძეგლის ბედი გადაწყვიტა, გახლავთ 2014 წლის 12 დეკემბერს გამოცემული საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის მინისტრის №03/266 ბრძანება და კულტურული მემკვირეობის დაცვის ეროვნული სააგენტოს დირექტორის №2/271-ე ბრძანება, რის მიხედვითაც კომპანიამ საყდრისი-

ყაჩალიანის ტერიტორიაზე სამთო-მოპოვებითი სამუშაოები განაახლა. მეორე დღესვე, 13 დეკემბერს, დილის საათებში საყდრისის ძეგლი ააფეთქეს. კომპანიამ მყისიერად გამოიყენა აღნიშნული ბრძანებებით მინიჭებული უფლება და ამით ხელი შეუშალა გასაჩივრების შესაძლებლობას. „RMG Gold“-ის მხრიდან საქმის დაჩქარებულ რეჟიმში „მოგვარება“ იმ ფაქტით აიხსნა, რომ კომპანიას წიაღით სარგებლობის ლიცენზიის ვადა ეწურებოდა.

რთულია „საყდრისის სამართლებრივ ლაბორინთში“ ორიენტირება. საყდრისი-ყაჩალიანის შემთხვევა არის მაგალითი იმისა, თუ რა მარტივად არის შესაძლებელი საქართველოში კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლის განადგურება თუკი „ეს ბიზნეს-ინტერესებში“ შედის და ამ მხრივ, კომპანიისთვის კანონმდებლობა დაბრკოლებას არ წარმოადგენს. საყდრისის შემთხვევა გვიჩვენებს, თუ რა ადვილად ხდება კანონდარღვევა, კანონმდებლობით მანიპულირება, კანონის უგულებელყოფა „როცა ეს ბიზნესს სჭირდება.“

ეკონომიკური, პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ასპექტები

საყდრისის საქმეში კომპანიამ თავიდანვე რადიკალურად დასვა საკითხი და ისეთი დახატა სურათი თითქოს კომპანიის ყოფნა-არყოფნა დამოკიდებული იყო ერთ ძეგლზე. „RMG Gold“-ის წარმომადგენლები აცხადებდნენ, რომ თუკი საყდრისის მადნის მოპოვება აეკრძალებოდათ, კომპანია ფუნქციონირებას შეწყვეტდა. კომპანია „ლოლდ“-მარესურსების ათვისების აკრძალვის შემთხვევაში შესაძლოა ფუნქციონირება შეწყვიტოს - ისმოდა პრესაში. საყდრისის საბადოს მადნის გროვული გამოტუტვის საწარმოო უბნის ექსპლუატაციის შედეგად გამოწვეული გარემოზე ზემოქმედების შეფასების ანგარიშში კი ვკითხულობთ, რომ „Sps RMG Gold“, სს „RMG Copper“-ის სპილენძის საბადოს დამამუშავებელ კომბინატთან ერთად, ქვემო ქართლის ტერიტორიაზე ყველაზე მსხვილ დამჭირავებულს წარმოადგენს.“ ასეთი მიდგომით კომპანია შეახსენებდა სახელმწიფოს თავის როლს ქვეყნის ეკონომიკაში.

კომპანიის რიტორიკას იმეორებენ პოლიტიკოსებიც. „ერთის მხრივ საქმე გვაქვს ძეგლთან მეორეს მხრივ, კი საწარმოსთან რომელიც არ უნდა გაჩერდეს ... როცა

სახელმწიფოს სჭირდება, რომ კონკრეტულ ადგილზე რაღაც სამუშაოები წარმართოს, ძეგლის გადატანა ყოველთვის ხდება.“ - აცხადებდა კულტურის მინისტრი ბიზნესცენტრში პრემიერ-მინისტრთან გამართულ შეხვედრის შემდეგ. მოგვიანებით იგივე განცხადება გვესმის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო ინსტიტუტში სტუდენტებთან გამართულ შეხვედრაზე პრემიერ-მინისტრის ირაკლი ღარიბაშვილისგან: „ ... ინვესტორმა საქართველოს ეკონომიკაში უკვე 300 მილიონიანი ინვესტიცია განახორციელა და 3000 მოქალაქე დაასაქმა. ... კულტურულ მემკვიდრეობასა და ეკონომიკას შორის ჭიდილი მიდის, ამიტომ ამას ოქროს შუალედის დაცვა სჭირდება“. ამგვარი პოზიციით სახელმწიფოს უმაღლესი ხელისუფალი ცალსახად უჭერდა მხარს კომპანიის პოზიციას.

მსგავსი განცხადებების ფონზე ვხედავთ “RMG Gold“-ის თანამშრომლების საპროტესტო აქციებს ჯერ ბოლნისში, შემდეგ თბილისში, კულტურის სამინისტროსთან.

ჩნდება კითხვა, თუ რამდენად იყო რეალურად დამოკიდებული 3000 მოქალაქის დასაქმება ერთი ბორცვის ათვისებაზე? და რამდენად მართებულია ქვეყნის ეკონომიკისა და კულტურული მემკვიდრეობის სასწორის სხავდასხვა პინაზე დაყენება?

საყდრისის საბადოს მადნის გროვული გამოტუტვის საწარმოო უზნის ექსპლუატაციის შედეგად გამოწვეული გარემოზე ზემოქმედების შეფასების ტექსტში ვკითხულობთ, რომ „დღეისათვის „RMG Copper“-ში პირდაპირ დასაქმებულია 1125 თანამშრომელი, ხოლო შპს “RMG Gold“-ში - 586 ადამიანი. ამას ემატება კონტრაქტორი ორგანიზაციები, რომლებიც პირდაპირ ამ ორ საწარმოზე არიან დამოკიდებული. მთლიანად ჰოლდინგში 3000-მდე ადამიანია დასაქმებული. ... მადნის გროვული გამოფიტვის საწარმოო უზნის ექსპლუატაციაში შესვლის შემდეგ შპს “RMG Gold“-ში დასაქმებული თანამშრომლების რაოდენობა გაიზრდება მინიმუმ 80 ადამიანით.“ [19]

საყდრისის საბადოს დამუშავების დაწყების შემდეგ შპს “RMG Gold“-ში მუშა-მოსამსახურეთა რაოდენობა გაიზრდება 80 დასაქმებულით.“ მაშასადამე, 3000 დასაქმებულით აპელირება კომპანიის მხრიდან იყო ძეგლის საწინააღმდეგო პიარ-კამპანიის ნაწილი.

კულტურული მემკვიდრეობა შეუძლებელია

ეკონომიკური ზრდის შემაფერხებელი გახდეს. პირიქით, მას გააჩნია პოტენციალი მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანოს ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში, მით უფრო თუ საქმე ეხება მსოფლიოში უძველეს ოქროს მალაროს. ამგვარი პოტენციალის დანახვას და აღიარებას შეიძლებოდა სარგებელი მოეტანა სახელმწიფოსთვისაც და კომპანიისთვისაც.

არის კიდევ ერთი საკითხი. დაფუძვით, რომ 3000 დასაქმებულის ბედი მართლაც დამოკიდებული იყო ერთი ბორცვისათვისებაზე. ეს იმას ნიშნავს, რომ მადნის ამოწურვის შემთხვევაში მომავალშიც გარდაუვლად დადგება მომენტი, როდესაც მოქალაქეებს უმუშევრობა დაემუქრებათ. ისიც ცნობილია, რომ დაბა კაზრეთი აშენდა 1970-იან წლებში მადნის დამუშავების ფარგლებში და მოსახლეობის დიდი ნაწილი ეკონომიკურად დამოკიდებულია აღნიშნული ოქროს საბადოს მოპოვებასთან. რაც იმას ნიშნავს, რომ მათი კეთილდღეობა დამოკიდებულია ამოწურვად რესურსზე და ეს გარემოება კაზრეთის მოსახლეობას გრძელვადიან პერსპექტივში რისკის ქვეშ აყენებს. დადგება დრო, როდესაც აუცილებელი გახდება მოსახლეობისთვის არსებობის სხვა საშუალებების შეთავაზება. ასეთ საშუალებად კი არქეოლოგიური ძეგლების (საყდრისის უძველესი ოქროს მალროს და სხვ.) გარშემო ტურისტული ინფრასტრუქტურის განვითარება მოიაზრებოდა.

ეკონომიკასა და კულტურულ მემკვიდრეობის ერთმანეთის შეპირისპირება მანიშნებელია ან მიკერძოებულობის, ან ეკონომიკის განვითარების გრძელვადიანი ხედვის არ ქონის. „ხელისუფლების პოზიცია საყდრისთან დაკავშირებით ყოველგვარ არგუმენტს მოკლებულია და დანაშაულებრივია. ... ჩვენს ხელისუფალს კულტურის უდიდესი როლი გათვინცნობიერებული არ აქვს.“ - აცხადებს კულტურის მინისტრის ყოფილი მოადგილე, მარინე მიზანდარი.

„საყდრისი არ არის უძველესი ოქროს მალარო“ აცხადებს პრემიერ-მინისტრი, დასტურად კი მეცნიერთა ჯგუფის მხრიდან სახელდახელოდ, ორ თვეში ჩატარებული კვლევა მოჰყავს. იმ ფონზე, როდესაც გაცხარებული დისკუსია მიმდინარეობდა ძეგლის სტატუსის თაობაზე, პრემიერ მინისტრი ურყევად აფიქსრებს ცალსახა პოზიციას, რომელიც კომპანიის პოზიციასთანაა თანხვედრაში.

საქართველოში, როგორც პოსტ-საბჭოთა ქვეყანაში სახელმწიფოსა და ბიზნესს შორის სპეციფიური

დამოკიდებულება ჩამოყალიბდა. ამ სპეციფიკას განაპირობებს ერთის მხრივ, უახლესი ისტორიული წარსულის საბჭოთა ტოტალიტარული რეჟიმის გავლენა, რომელიც კერძო საკუთრებას არ აღიარებდა (სახელმწიფო კაპიტალიზმი), მეორეს მხრივ, კი 2004 წლის „ვარდების რევოლუციის“ შემდეგ შემოთავაზებული ეკონომიკის ლიბერალიზაციის კურსი. „საკანონმდებლო ცვლილებების უმეტესობა დაკავშირებული იყო ქვეყნის მთავრობის მიერ აღებულ ეკონომიკის სრული ლიბერალიზაციის და დერეგულაციის კურსთან და სახელმწიფო საბიუჯეტო შემოსავლების ყველა შესაძლო საშუალებით გაზრდის სურვილთან.“[16] აღნიშნული ეკონომიკური კურსი თავის თავში მოიაზრებდა რესურსების მაქსიმალურ მოხმარებასაც, ამით იგი ფაქტიურად არ განსხვავდება საბჭოთა რესურსული პოლიტიკისგან, რომლის ძირითად მახასიათებელს ასევე რესურსების მაქსიმალური მოხმარება წარმოადგენდა. ფაქტი ერთია, არსებული რესურსული პოლიტიკა გარემოსთვის ზიანის მომტანია და „დაწვეის და გასწრების“ პოლიტიკის ჩანაცვლება ეკონომიკის ლიბერალიზაციით არსებითად არაფერს ცვლის.

სწორედ, ეკონომიკის განვითარების ზემოთაღნიშნულ კურსს შეეწირა საყდრისის უძველესი ოქროს მაღარო. საყდრისის შემთხვევა მაგალითია იმისა, რომ კერძო ინტერესების სასარგებლოდ სახელმწიფომ დაუშვა კანონდარღვევათა მთელი ციკლი და კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლის განადგურება. სახელმწიფოს მხრიდან ლოიალობა კონკრეტული კომპანიების მიმართ პრივატიზაციის პროცესში და კომპანიის ინტერესების დაცვა ხელისუფლების მხრიდან, მაშინ როდესაც ეს კომპანია გარემოს, საზოგადოებისა და კულტურის საწინააღმდეგოდ ქმედებს, კიდევ ერთი ნიშნებია ზემოთ ნახსენები კურსისა.

ხელისუფლებას ეკისრება პასუხისმგებლობა არა მხოლოდ ეკონომიკურ ზრდაზე, არამედ გარემოსა და კულტურის დაცვაზეც. და კიდევ არსებობს ერთი - თაობათშორისი პასუხისმგებლობა, რაც ავალდებულებს სახელმწიფოს ისე მოიხმაროს რესურსები, რომ მომავალ თაობებს მასზე წვდომა არ შეეზღუდოს. საყდრისის კულტურული მემკვიდრეობის შემთხვევაში სწორედ ეს პასუხისმგებლობა არ იქნა მხედველობაში მიღებული. სამუდამოდ გამოირიცხა მომავალი თაობის წვდომა

კულტურული მემკვიდრეობის კონკრეტულ ძეგლზე.

აღსანიშნავია ისიც, რომ საყდრისის პრობლემა არ თავსდება მხოლოდ ერთი პოლიტიკური ძალის მოღვაწეობის ფარგლებში. საყდრისის პრობლემამ გაიარა ორი პრემიერ-მინისტრის, ორი პრეზიდენტის და სამი კულტურის მინისტრის ხელში. ეს კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს მთლიანად რესურსულ პოლიტიკას. თუკი ქვეყანაში აღნიშნული საკითხი კრიტიკულად არ იქნება გააზრებული, თუკი შესაბამისი ღონისძიებები არ იქნება გატარებული რესურსების მოხმარების კუთხით, კიდევ იარსებებს საყდრისის მსგავსი შემთხვევების განმეორების რისკი.

დისკუსია საყდრისის გარშემო - სამეცნიერო საზოგადოება, აქტივისტები, ბიზნეს-ეთიკა

საყდრისი-ყაჩარჩანის ძეგლისათვის იურიდიული სტატუსის მოხსნით ცხადია ძეგლს სამეცნიერო და კულტურული ღირებულება არ დაუკარგავს, რაც თავის მხრივ ეჭვქვეშ აყენებდა სტატუსის მოხსნის გადაწყვეტილებას. დადგა მომენტი, როდესაც მეცნიერთა მოსაზრებებს ძეგლთან დაგავშირებით გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა. კომპანიის ინტერესებში შედიოდა ის, რომ მეცნიერთა გარკვეულ ჯგუფს ემტკიცებინა, თითქოს ძეგლი არ არის ღირებული. ეს იმ ფონზე, როდესაც არსებობდა ცხრა წლიანი კვლევის შედეგები, რომელიც ამტკიცებდა ძეგლის მაღალ ღირებულებას.

კომპანიამ დაიქირავა არქეოლოგების ჯგუფი, რომელთაც მოკლე დროში უნდა ჩაეტარებინათ კვლევა და დაედგინა საყდრისი იყო თუ არა ძეგლი, პარალელურად კი წამოიწყო მედია კამპანია, სადაც წინდაწინვე დაიბეჭდა კომპანიის პოზიციის დამცველი სტატიები, სადაც ვკითხულობთ, რომ „საყდრისის საბადოზე მითი ხელოვნურად შექმნეს“, „საყდრისი ძალით გაძეგლებული ობიექტია“. მოგვიანებით, „ღოლდ“-მა საყდრისი-ყაჩარჩანის ტერიტორიაზე უნებართვოდ დაიწყო სამუშაოები რასაც კომპანიის წარმომადგენელი ამართლებდა მათი მხრიდან ჩატარებული კვლევით, რომელიც ასკვნიდა, რომ ძეგლი არ არის ღირებული.

პარალელურად პრემიერ-მინისტრმა ძეგლის შესწავლა დაავალა მეცნიერებათა აკადემიას. მათაც ასევე მცირე

დრო მისცეს კვლევის განსახორციელებლად. აკადემიის პრეზიდენტის, გიორგი კვესიტაძის მხრიდან გაკეთებული განცხადების მიუხედავად, სადაც იგი ამბობდა, რომ აკადემია დაეყრდნო ეროვნული მუზეუმისა და გერმანელი კოლეგების მასალებს, რითიც მტკიცდებოდა უძველესი ოქროს მალაროს არსებობა, პრემიერი მაინც შემდეგი სახის განცხადებას ავრცელებს: „ვიცი, რომ საყდრისის თემამ არაერთი მითქმა-მოთქმა და დიდი აჟიოტაჟი გამოიწვია. ... შეიქმნა სპეციალური კომისია, რომელიც 2 თვის განმავლობაში აღნიშნულ საბადოს სწავლობდა ... ვფიქრობ, ეს დასკვნა მხედველობაში უნდა მივიღოთ. მათი დასკვნით, ეს საბადო არ წარმოადგენდა განსაკუთრებულ ადგილს.“[5] პრესაში კი იწერებოდა, რომ მეცნიერთა მოსაზრებები საყდრისთან დაკავშირებით ორად არის გაყოფილი. თუმცა რეალობაში საქმე ასე მარტივად არ იყო. ცხადია, მეცნიერთა შორის აზრთა სხვადასხვაობა ბუნებრივი და ჯანსაღი მოვლენაა. მეცნიერებამ შეიძლება კითხვის ნიშნის ქვეშ დააყენოს ნებისმიერი თეორია. მაგრამ საყდრისის კონფლიქტში საქმე გვაქვს არა ჩვეულებრივ სამეცნიერო დიკუსიასთან, არამედ სამეცნიერო მოსაზრებებით მანიპულირებასთან კომპანიის მხრიდან. ამას ამტკიცებს ის, რომ კომპანია და პრემიერი იმოწმებენ მოკლევადიან კვლევებს (35 დღიან და 2 თვიან) და მათ უპირისპირებენ 9 წლიანი სისტემური, საერთაშორისო სტანდარტებით ჩატარებული კვლევის შედეგებს. მეცნიერთა ნებისმიერ ჯგუფს გაუჭირდებოდა 2 თვეში გაემეორებინა ექსპერიმენტი და ჩატარებინა ლაბორატორიული სამუშაოები იმ მასშტაბით, რომ არსებული, 9 წლიანი კვლევის შედეგად მიღებული თეორია უერყო ან დაედასტურებინა.

მეორე მნიშვნელოვანი შტრიხი „სამეცნიერო დისკუსიისა“ გახლავთ კომპანიის და პრემიერის მხრიდან, დასაყრდენ მეცნიერთა მხრიდან მედიაში გაკეთებული განცხადებები, რომელიც სამეცნიერო არგუმენტების ნაცვლად კოლეგების მიმართ მუქარის, შანტაჟის და ღირსების შემლახავი შინაარსის მატარებელია. მათ ციტირებას აქ შეგნებულად არ განვიხილავთ, რომ არ გამოგვივიდეს აკადემიური სფეროს ღირსების შემლახავი განცხადებების ტირაჟირება. აღვნიშნავთ მხოლოდ ერთ ფაქტს, რომ მეცნიერთა მოცემული ჯგუფის რიტორიკა და ფრაზეოლოგია ერთი-ერთში ჯდება კომპანიის რიტორიკასთან.

საინტერესო ხასიათი ჰქონდა სამოქალაქო აქტივიზმსაც. საყდრისის თემასთან დაკავშირებით არაერთი საპროტესტო აქცია გაიმართა. „2013 წლიდან აქციების უწყვეტი ციკლი დაიწყო. „მწვანე მუშტი“ ერთ-ერთი პირველი იყო, ვინც საყდრისის დასაცავად საპროტესტო ტალღას დაუდო სათავე. ... ოდნავ მოგვიანებით შეიქმნა საყდრისის გადარჩენის საზოგადოებრივი კომიტეტი“. [17] მაგალითისთვის, 2014 წლის მარტში გაიმართა საპროტესტო აქცია სახელწოდებით „არტისტები საყდრისის გადასარჩენად“, სადაც წარმოდგენილი იყო შემდეგი შინაარსის ტრანზარანტები: „დაიცავი საყდრისი“, „საყდრისი-ყაჩაღიანი ხელისუფლების გამოცდაა“. აქციის მონაწილეები აცხადებდნენ, რომ „საზოგადოებაში უნდა ამაღლდეს მგრძობელობა იმის შესახებ, რომ საყდრისი მსოფლიოში უძველესი მალარია.“[12] სამოქალაქო საზოგადოება საყდრისის ძეგლთან დაკავშირებით სამართლებრივი ბერკეტების გამოყენებასაც შეეცადა და მათ ორი სარჩელი მოიგეს. მოგვიანებით პრესა ავრცელებდა, რომ საყდრისის გადარჩენის საზოგადოებრივი კომიტეტში განხეთქილება არსებობს, რომ ვილაცას პოლიტიკური ინტერესები ამოძრავებს. ეს ყოველივე, იმით დაგვირგვინდა, რომ აქტივისტებს შეუერთდა პოლიტიკური პარტია „პატრიოტთა ალიანსი“, რაც აქტივიზმზე ნეგატიურად აისახა.

საყდრისთან დამოკიდებულებაში კომპანია „ლ ოლდ“-მა გამოავლინა დაბალი ბიზნეს კულტურა. გარემოზე ზემოქმედების შეფასების დოკუმენტში გვხვდება ბოლნისის მუნიციპალიტეტის კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლების ჩამონათვალი, დეტალური აღწერილობით, თუმცა მათ შორის არ არის აღნიშნული საყდრისი-ყაჩაღიანის უძველესი ოქროს მალაროს არსებობა. სამაგიეროდ წერია: „შპს „ლ ოლდ“-ის საყდრისის კარიერის საქმიანობიდან წარმოქმნილი ხმაური განპირობებული იქნება აფეთქებითი და მსხვრევის სამუშაოებით. აფეთქებების დროს ყველა თანამშრომელი დადგენილი მკაცრი რეგლამენტის თანახმად იმყოფება შესაბამისი მანძილით დაშორებულ ადგილას, სადაც აფეთქებით გამოწვეული ხმაურის დონე არ აღემატება დადგენილ დონეს, რაც შეეხება მსხვრევით სამუშაოებს, ხელშეკრულებით გათვალისწინებულია თანამედროვე ყბიანი და კონუსური სამსხვრევეების შექმნა, რომლებიც ნაკლები ხმაურით მუშაობენ.“[19]ამგვარი დამოკიდებულება

ტიპიური „გრინვოშინგის“ მაგალითია. კომპანია ერთის მხრივ, თითქოს იცავს გარემოსდაცვით და უსაფრთხოების სტანდარტებს და ამ დროს, არ აღიარებს რეალობაში არსებულ ყველაზე დიდი რისკს. საყდრისის პრეისტორიულ ოქროს მალაროს „საყდრისის კარიერს“ უწოდებს. ფაქტია, რომ ის საკითხი, რომელიც ყველაზე მეტად აწუხებდა საზოგადოებას ვერ მოხვდა გარემოზე ზემოქმედების შეფასების დოკუმენტში და არ აისახა საჯარო განხილვის ოქმში. მაშასადამე, საზოგადოებას შეეხლუდა მონაწილეობა გადაწყვეტილების მიღების პროცესში. კომპანია ამით არ შემოიფარგლა და შეეცადა საზოგადოებრივ აზრზე გავლენა მოეხდინა მედია საშუალებების გამოყენებით (დანართი.1), რაც გამოიხატებოდა სამოქალაქო საზოგადოების დისკრედიტაციაში.

როდესაც არამატერიალურ კულტურულ მემკვიდრეობის ძეგლებზე ვსაუბრობთ, ისინი არ უნდა წარმოვიდგინოთ, მხოლოდ როგორც ინერტული მატერიალური არტეფაქტები. კულტურული მემკვიდრეობა სოციალური იდენტობის ნაწილია და მასთან საზოგადოებას ფსიქოლოგიური, ემოციური კავშირი გააჩნია. კომპანიის მხრიდან კულტურულ მემკვიდრეობასთან დამოკიდებულების ფორმა, იგივე იმ საზოგადოებასთან დამოკიდებულების ფორმაა, ვისთვისაც ეს ძეგლები ღირებულია. თუ კომპანია პატივს არ სცემს კულტურულ მემკვიდრეობას, ეს ნიშნავს რომ იგი პატივს არ სცემს საზოგადოებას. ღირსეული კომპანია, რომელიც საკუთარი კომპანიის იმიჯს უფრთხილდება, აუცილებლად აღიარებდა სალიცენზიო ტერიტორიაზე მოქცეული ძეგლის არსებობას და სამოქალაქო საზოგადოებას ბინძური პიარ-კამპანიით კი არ შეებრძოლებოდა, არამედ უზრუნველყოფდა მათ ჩართულობას გარემოზე ზემოქმედების შეფასების დოკუმენტის შემუშავებაში. ამ მხრივ, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იქნებოდა სამოქალაქო საზოგადოების ჩართულობა scoping-ის პროცესში, რომელიც რისკების იდენტიფიცირებას გულისხმობს და გზმ-ს და სგზ-ს საჯარო განხილვის პროცესში.

ჭიათურის მანგანუმი

ჭიათურის მანგანუმის საბადო იმერეთის ჩრდილოეთ ნაწილში, მდ. ყვირილას ხეობაში მდებარეობს. მისი დამუშავება XIX საუკუნის 70-იან წლებში დაიწყო. 1930-იანი წლებიდან კი ამუშავდა ზესტაფონის ფეროშენადნობთა ქარხანა. საბჭოთა კავშირის დროს საწარმო ორიენტირებული იყო რესურსების მაქსიმალურ მოხმარებაზე და „ინდუსტრიალიზაციის“ მაჩვენებლის ზრდაზე. მაგალითად, 80-იან წლებში წარმოების გაზრდასთან დაკავშირებით საწარმოსთვის ადგილობრივი ნედლეული არ აღმოჩნდა საკმარისი და საჭირო გახდა მანგანუმის იმპორტი ავსტრალიიდან და აფრიკიდან. ფეროშენადნობთა ქარხანამ წარმოებული პროდუქციის მაქსიმალური რაოდენობა (500 ათასი ტონა წელიწადში) აჩვენა 1985-1989 წლებში. ქვეყნის დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ წარმოება შემცირდა 10 ათას ტონამდე წელიწადში. 2004 წელს ახალი ინვესტორის შემოსვლასთან დაკავშირებით წარმოება კვლავ გაიზარდა 120 ათას ტონამდე წელიწადში.

„ჭიათურის მანგანუმის საბადოს ერთ-ერთი პოტენციური ინვესტორი, აპირებს, ჭიათურის საბადოზე საგრძნობლად გაზარდოს მანგანუმიანი კონცენტრატების წარმოება ... საბადოს ასეთი არასწორი ექსპლუატაცია სოციალურად და ეკონომიკურად სრულიად გაუმართლებელია. ერთის მხრივ, ეს გამოიწვევს საბადოს მწყობრიდან გამოსვლას დაახლოებით 15 წელიწადში, მაშინ როდესაც მისი ნორმალური ექსპლუატაციის შემთხვევაში საბადოს მოქმედების ხანგრძლივობა იქნება დაახლოებით 50 წელზე მეტი.“ [14]

მაშასადამე, რესურსების მაქსიმალური მოხმარების ტენდენცია შენარჩუნდა პოსტ-საბჭოთა საქართველოშიც. მანგანუმის საბადოდან, მაქსიმალური სარგებელის მიღების პარალელურად საწარმო გვევლინება ეკოლოგიური კატასტროფის წყაროდაც. მაგალითისთვის ავიღოთ სოფ. რგანი. თორნიკე ხურციძე სტატიის „ჭიათურაში მარგანეცის მოპოვებას სოფელი ეწირება“, გვიყვება სოფ. რგანში საწარმოს მხრიდან მადნის ღია კარიერული წესით მოპოვებასთან დაკავშირებით შექმნილ სოციალურ და ეკოლოგიურ ფონზე. სტატიის მოცემულია ინტერვიუები ადგილობრივ მოსახლეობასთან. გთავაზობთ ამონარიდს:

„მიწას სოფლის ტერიტორიაზე საძოვრებზე ყრიან, იქ ბალახი, დაახლოებით, 2 წელიწადში ისევ ამოვა ... ახალგაზრდების ძირითადი ნაწილი მიმდინარე სამუშაოებზეა დასაქმებული და სამსახურის დატოვების შიშით, ურჩევნიათ ჩუმად იყვნენ ... მთაზე არის ორი ტბა. მის ქვეშ ხელუხლებელი მარგანცია. ტბას დაამრობენ და ტყის ძალიან დიდ მასას გაჩეხვენ ... მაინტერესებს, კანონით რამდენ მეტრზე უნდა იყოს დაშორებული ეს ყველაფერი მოსახლეობისგან. თუ ასე გაგრძელდა, შეიძლება მთის ნაწილი ჩამოინგრეს და ჩემი სახლიც ჩაიყოლოს ... როგორ უნდა ვიცხოვროთ, თუკი ტყე გაიჩეხა. მძიმეწონიანი მანქანების გამო, სახლში კედლები დამეზარა. სამუშაოებზე მთელი სოფელია დასაქმებული, ამიტომ ხმის ამოღებას ყველა ერიდება. აშინებენ და ემუქრებიან, რომ თუკი ვინმე რამეს იტყვის, სამსახურს დაატოვებინებენ.“[15]

მოცემული სტატია თარიღდება 2011 წლით. უფრო ადრე, 2008 წელში ჭიათურის სამთო გამამდიდრებელი კომბინატის მიმდინარე საქმიანობის გარემოზე ზემოქმედების შეფასების ანგარიშში ნათქვამია: „... გამამდიდრებელი ფაბრიკების ექსპლუატაციის ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში პერიოდულად ტარდებოდა ტექნიკური გადაიარაღების სამუშაოები, მაგრამ მნიშვნელოვანი სარეკონსტრუქციო სამუშაოები დიდი ხნის განმავლობაში არ ჩატარებულა და დაგროვდა მრავალი ეკოლოგიური პრობლემა. ამ პრობლემების გადაწყვეტის შესაძლებლობა შეიქმნა მხოლოდ ახალი ინვესტორის (შ.პ.ს. „ჯორჯიან მანგანეზი“) შემოსვლის შემდეგ.“ გზშ-ში ასევე ვკითხულობთ:

„როგორც აუდიტის პროცესში დადგინდა კომბინატს არ გააჩნია პროფესიული უსაფრთხოების, ჯანმრთელობისა და გარემოს დაცვის მართვის გეგმა (კომბინატის მალაროებზე გააჩნიათ ევაკუაციის სქემები).“

„ლონისძიებებს. სამსახურის ინფორმაციით უკანასკნელი სამი წლის განმავლობაში აღრიცხული უბედური შემთხვევების დინამიკა შემდეგია:

- 2006 წელში აღირიცხა 19 შემთხვევა, მათ შორის ლეტალური შედეგით 3 შემთხვევა;
- 2007 წელში აღირიცხა 13 შემთხვევა, მათ შორის ლეტალური შედეგით 4 შემთხვევა;
- 2008 წლის 9 თვეში აღირიცხა 8 შემთხვევა, მათ შორის ლეტალური შედეგით 2 შემთხვევა.“

„სამსახურის მიერ ჩატარებული მოკვლევების მიხედვით ყველა აღრიცხული შემთხვევა დაკავშირებული იყო შრომის უსაფრთხოების წესების დარღვევასთან.“[20]

2009 წლის 16 იანვარით დათარიღებულ, საჯარო განხილვის ოქმში კი „ჯორჯიან მანგანზის“ გენერალური დირექტორი, ალექსანდრე ზილბერმანი სიტყვით გამოსვლისას ეკოლოგიურ ვალდებულებებთან დაკავშირებით გარკვეულ შეღავათებს ითხოვს, რის დასაბუთებასაც მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისით ცდილობს. „ეკონომიკური კრიზისის ფონზე მთავარია შევინარჩუნოთ სამუშაო ადგილები და ვიზრუნოთ ჩვენთან დასაქმებული პერსონალის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის შენარჩუნებისათვის.“ - აცხადებს საწარმოს გენერალური დირექტორი.

მოცემულ გარემოზე შემოქმედების შეფასების დოკუმენტშიც დამკვიდრებული პრაქტიკის სტილში საზოგადოებრივ გარემოზე საწარმოს მხრიდან შემოქმედება შეფასებულია დადებითად, რაშიც იგულისხმება მოსახლეობის დასაქმება. ამ ლოგიკით გამოდის, რომ ქვეყანაში მოქმედ მადნის მომპოვებელ და გადამამუშავებელ საწარმოებს უნდა დაუწესდეთ შეღავათები და ეპატიოთ ტერიტორიის ეკოლოგიური კატასტროფის ზონად ქცევა და ადგილობრივი მოსახლეობის და დასაქმებულთა ჯანმრთელობისთვის მავნე, გაუსაძლის პირობებში ცხოვრება და საქმიანობა, იმ მოტივით, რომ ისინი გვევლინებიან მთავარ დამსაქმებლებად?! ასეთ ფონზე საინტერესოა, რატომ დაემუქრა მოცემული საწარმოს 3700 დასაქმებულს უმუშევრობა?

მიუხედავად გზმ-ში იდენტიფიცირებული, რისკებისა კომპანიამ მოიპოვა საქმიანობის განხორციელებისათვის ნებართვა. მომდევნო პერიოდში ცხადია წარმოების საქმიანობაში გამოიკვეთა სხვადასხვა სახის გარემოსადმი მიყენებული ზიანი, რაზეც ნებართვის გამცემი ორგანიზაცია სოლიდური მოცულობის ჯარიმებით რეაგირებდა. (ცხრ.1.)

მაგალითისთვის ავიღოთ ზიანი 1 (ცხრ.1.). 158 832 ლარი ჯარიმა დაეკისრა კომპანია „ჯორჯიან მარგანესს“ ჭიათურის რაიონ სოფ. რგანში „სამთო მინაკუთვანში წარმოებული საქმიანობის შესაბამისად გარემოზე მიყენებული ზიანის“ გამო. ზიანი გამოიხატებოდა შემდეგში. „დამუშავებულ ტერიტორიაზე მოთხრილი ხე-ტყე მთლიანად ჩამარხული იყო მიწის ნაყარში“.

#	გარემოსთვის მიყენებული ზიანის გაანგარიშება/ დოკუმენტის ნომერი	თარიღი	ზიანის ოდენობა (ლარი)
1	411	05.11.2014	30 659 550
2	211	22.06.2015	53 379, 09
3	DES 31500050255	02.09.2015	60 318 587, 34
4	05-19 / 57	11.09.2013	2 079 582,34
5	05-19 / 116	15.09.2014	324 328 434, 23
6	სოფ.რგანი		158 832,0

ცხრილი 1. გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების სამინისტროს მხრიდან შპს „ჯორჯიან მანგანეცისთვის დაკისრებული ჯარიმების მოცულობა (ლარებში).

№2 (ცხრ.1.) ჯარიმა კომპანიას დაეკისრა ჩამდინარე წყლების ჩაშვების შედეგად გარემოსთვის მიყენებული ზიანის გამო. არადა გზმ-ს ტექსტში აღნიშნულია, რომ მსგავსი ტიპის ზიანი გარემოს არ მიადგებოდა.

გვაქვს ასეთი სიტუაცია, რომ ლიცენზიით გათვალისწინებული პირობების შეუსრულებლობის და გარემოს დაცვის სფეროში მოქმედი ნორმების დარღვევის გამო კომპანია ჯარიმდება დიდი მოცულობის ფულადი ჯარიმით. აქ აღსანიშნავია ის, რომ სამინისტროს მხრიდან ნებართვის გაცემისათვის საჭირო პროცედურების დროს (გზმ-ს ტექსტშიც და საჯარო განხილვის ოქმშიც) ნათლად იკვეთება, ის ფაქტი, რომ მსგავსი დარღვევების რისკი არსებობდა. ამას მოსდევს საჯარო განხილვის დროს კომპანიის გენერელური დირექტორის სიტყვიერი თხოვნა გარემოსდაცვითი შეღავათების შესახებ. შემდგომ კი სამინისტრო გასცემს ნებართვას. დგება მომენტი, როდესაც საქმიანობის ეტაპზე საწარმოო გარემოს მნიშვნელოვან ზიანს აყენებს და ამაზე ნებართვის გამცემი ორგანო დიდ მოცულობის ჯარიმებით რეაგირებს. ვინ სარგებლობს ან ზარალდება ამით? ამით ზარალდება გარემო და საზოგადოება.

ამ ყველაფრის შემდეგ ვხედავთ, რომ კომპანიის 3700 დასაქმებული დადგა სამუშაოს დაკარგვის საფრთხის წინაშე.[21] 2016 წლის 20 იანვრიდან 20 მაისამდე საწარმოო

გაჩერებული იყო. გამოდის რომ საწარმომ ველარ შეასრულა ის ერთადერთი სოციალური ფუნქცია, რომლითაც თავს იკვეხნიდა - მოსახლეობის დასაქმება. ისმის კითხვა - რამდენად სწორია ჯარიმების მონეტარული ფორმა? უფრო ეფექტური ხომ არ იქნებოდა ცხრილში მოცემული სოლიდური თანხების გადამისამართება კომპანიის მხრიდან დასაქმებულთა სოციალური კეთილდღეობის, გარემოსდაცვითი და უსაფრთხოების სტანდარტების ამაღლების და საწარმოს ტექნოლოგიური განახლებისკენ?

* * *

ქსანი-სტეფანწმინდის ელექტროგადამცემი ხაზი

პროექტი „500 კვ. ქსანი-სტეფანწმინდა ელექტროგადამცემი ხაზის მშენებლობა და ექსპლოატაცია“ გულისხმობს ახალი, მაღალი ძაბვის ელექტროგადამცემი ხაზის მშენებლობას. პროექტის განხორციელებაზე პასუხისმგებელია „საქართველოს სახელმწიფო ენერჯისისტემა“ („სსე“), „რომელიც არის 100% სახელმწიფო კომპანია“ [2], პროექტის მართვა კი ევალება კომპანია „ენერჯოტრანსს“, რომელიც „სსე“-ის შვილობილ კომპანიას წარმოადგენს.

აღნიშნულმა პროექტმა საზოგადოების ყურადღება მიიქცია 2016 წლის აპრილში, როდესაც სოფ. ცდოში გადამცემი ხაზების ბოძები დამონტაჟდა. ადგილობრივი მოსახლეობის შეშფოთების მიზეზი გახდა გადამცემი ხაზების სოფელზე გატარება, რაც მათი ჯანმრთელობისათვის საფრთხეს წარმოადგენდა. საქმე იმაში გახლავთ, რომ სოფ. ცდო მდებარეობს დარიალის ხეობაში და იგი არ ხვდება ქსანი-სტეფანწმინდის გადამცემი ხაზის მარშრუტში. (დანართი 2.) რა კავშირი აქვს სოფ. ცდოს ინციდენტს მდ. სნოს ხეობაში გამავალ მაღალი ძაბვის გადამცემ ხაზთან? მეორე კითხვა რაც საზოგადოებაში მთავარ რისკად აღქმება გახლავთ აქვს თუ არა მაღალი ძაბვის გადამცემ ხაზებს უარყოითი ზემოქმედება ადამიანის ჯანმრთელობაზე? დავიწყოთ ამ უკანასკნელით.

ჯანმრთელობის თემა განხილულია პროექტი „500

კვ ქსანი-სტეფანწმინდა ელექტროგადამცემი ხაზის მშენებლობა და ექსპლოატაციის“ გარემოზე ზემოქმედების შეფასების დოკუმენტში, სადაც იმის დასამტკიცებლად, რომ გადამცემ ხაზებს არ ექნება უარყოფითი ზემოქმედება გარემოზე მოშველილებულია მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის კვლევა: „მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციამ გამოაქვეყნა ელექტრომაგნიტური ველის კვლევების თავისი უახლესი მიმოხილვა 2007 წლის ივნისში და ექსპერტებმა დაასკვნეს, რომ ელექტრომაგნიტური ველი არ იწვევს რაიმე გრძელვადიან ჯანმრთელობისთვის საზიანო ეფექტს (WEE, 2007). [2] მაგრამ აქ გასათვალისწინებელია ის, რომ სოფელში ჩადგმული ანძა და სოფელზე გატარებული მაღალი ძაბვის მქონე ელექტროგადამცემი ხაზი წარმოადგენს დასახლებულ პუნქტში მაღალი ძაბვის მქონე ენერგო ობიექტის ან უელექტრომაგნიტური ველის მუდმივი წყაროს გაჩენას. ამ შემთხვევაში მისი უარყოფითი ზემოქმედება ჯანმრთელობაზე არამხოლოდ გრძელვადიანი, არამედ სამუდამოა. რეალურად, რომც არ იწვევდეს მაღალი ძაბვა სასიკვდილოდ აავადებს, ადგილობრივ მოსახლეობას აქვს განცდა, რომ გადამცემი ხაზები მათი ჯანმრთელობისათვის საფრთხის შემცველია, ეს ნიშნავს საზოგადოებაზე უარყოფით, ფსიქოლოგიურ ზემოქმედებას და ამ ფაქტორის აღმოფხვრა ან შერბილება უნდა ყოფილიყო გათვალისწინებული გზმ-ში. ჯანმრთელობასთან დაკავშირებული შეკითხვა დაისვა სტეფანწმინდის რაიონის მუნიციპალიტეტში გამართული საჯარო განხილვის დროს.

კითხვა: „თუ იცნობთ რუსეთში და ინგლისში ჩატარებულ კვლევებს, რომლის თანახმადაც ელექტროგადამცემი ხაზებიდან 200 მეტრის ფარგლებში ლეიკემიით დაავადებულთა რიცხვი მოსახლეობის 80%-ია?“

პასუხი: „ბოლო 30 წლის განმავლობაში, ყოველმხრივი კვლევები ჩატარდა აშშ-სა და მსოფლიოში, რათა განსაზღვრულიყო, თუ რა შემთხვევაში გააჩნია ელექტრომაგნიტურ ველებს ადამიანის ჯანმრთელობაზე ან გარემოზე უარყოფითი ზემოქმედება. უამრავი სამეცნიერო ორგანიზაცია თანხმდება, რომ მიხეზ-შედეგობრივი კავშირი რაიმე წყაროს ელექტრომაგნიტურ ველსა და ჯანმრთელობის გაუარესებას შორის არ გამოვლენილა ველის იმ ტიპიური დონეებისთვის, რომელიც გვხვდება საცხოვრებელ გარემოში, ელექტროგადამცემი ხაზების

სანიტარული ზონის გარეთ.“[2]

სოფ. ცდო და ქსანი-სტეფანწმინდის გადამცემი ხაზი ერთი დიდი პროექტის შემადგენელი ნაწილებია. გარემოზე ზემოქმედების შეფასების ტექსტში ნათქვამია: „სსე“ აპირებს 500 კვ „ქსანი-სტეფანწმინდა“ გადამცემი ხაზის მშენებლობას, რომლის საშუალებით მოხდება ელექტროენერჯის გამოტანა მშენებარე დარიალის და ლარსის და აგრეთვე მცხეთა-მთიანეთის რეგიონში მომავალში ასაშენებელი სხვა ჰიდროელექტროსადგურებიდან და მათი მიერთება ნაციონალურ ქსელთან.“ ჩამოვლილი ობიექტები ნაწილია იმ ერთიანი ენერგეტიკული ქსელისა, რომლის განვითარებაც ენერგეტიკის სამინისტრომ წამოიწყო და რომლის შესახებ ინფორმაცია მკაფიოდ და თვალსჩინოდაა წარმოჩენილი პუბლიკაციაში „საქართველოს გადამცემი ქსელის განვითარების ათწლიანი გეგმა 2015-2025“. ბროშურაში მოცემულია რუკები, სადაც ნაჩვენებია მაგალითად, 2025 და 2050 წლის გადამცემი ქსელების მდგომარეობა. სქემატური რუკები გვიჩვენებს, რომ საქართველოს ენერგოსისტემა ერთიან ენერგეტიკულ ქსელშია ჩართული რუსეთთან, თურქეთთან, სომხეთთან და აზერბაიჯანთან.

„ელექტროგადამცემი ხაზის პროექტის სოციალური ზემოქმედება განხილულ უნდა იქნას რეგიონში და მთელს ქვეყანაში ელექტროენერჯის ინფრასტრუქტურის განვითარებისა და მისი ელექტროენერჯის ექსპორტისა და სატრანზიტო პოტენციალის გაზრდის, ასევე შიდაქსელის საიმედოობის უფრო ფართო კონტექსტში.“[2]

მაღალი ძაბვის ელექტროგადამცემი ხაზების მშენებლობა გათვლილია არა შიდა მოხმარებისთვის, არამედ მათ უნდა მიუერთდეს მომავალში დაგეგმილი დიდი ჰესები და წინდაწინვე მზადდება გადამცემი ხაზები დიდი ჰესებით გამოიმუშავებული ენერჯის ექსპორტისთვის. პროექტის ავტორები გამოდიან საქართველოს ხელსაყრელი სატრანსპორტო-გეორგაფიული მდებარეობიდან და აცხადებენ, რომ „აუცილებელია ენერგოგადამცემი ხაზების საიმედო ქსელის მშენებლობა ქვეყნის სტაბილური ენერგო მომარაგებისათვის, ექსპორტისათვის და ქვეყნის სატრანზიტო პოტენციალის მაქსიმალურად გამოყენებისათვის. საქართველოს ჩრდილო-აღმოსავლეთით მდებარე ძირითადი ჰიდროელექტრო სადგურების ჩართულობას ალტერნატივა არ აქვს.“[2] მათ ასევე

მიაჩნიათ, რომ „ახალი 500კვ „ქსანი-სტეფანწმინდა“ ელექტროგადამცემი ხაზი ... გააძლიერებს საქართველოს ჩრდილო-სამხრეთის მიმართულეებით ენერგოტრანზიტის დერეფნის როლს.“ [2]

საქართველოს სტრატეგიული სატრანზიტო მდებარეობის შესახებ ბევრი გვსმენია, მაგრამ აბრეშუმის გზიდან მოყოლებული მას აღმოსავლეთ-დასავლური მიმართულება ჰქონდა და ჩრდილო სამხრეთულიც. ამ თემაზე ქართულ საზოგადოებაში ფუნდამენტურად განსხვავებული შეხედულებები არსებობს და ამიტომ ფართე საჯარო დისკუსიის, საზოგადოების აქტიური ჩართულობის გარეშე, მიჩუმათებულად ასეთი გადაწყვეტილების მიღება დაუშვებელია. ისმის დიდი კითხვის ნიშანი, თანამედროვე გეოპოლიტიკური ფონის გათვალისწინებით სჭირდება თუ არა საქართველოს ასეთი ტიპის ერთიან ქსელში ჩაბმა? გვჭირდება თუ არა იმ ქვეყნის ინტერესებში შემაჯავალი ენერგობიექტები ავაშენოთ, ვისაც ჩვენი ქვეყნის მნიშვნელოვანი ნაწილი აქვს ოკუპირებული?

თუ გადავინაცვლებთ უახლოეს ისტორიაში აღმოვაჩენთ, რომ ზემოთ ნახსენები ერთიანი ენერგეტიკული ქსელი 1920-იან წლებში ლენინ-კრჟიჟანოვსკის იდეოლოგიით შემუშავებული ენერგოპორექტია, რომელსაც ეწოდებოდა „რუსეთის ელექტრიფიკაციის ერთიანი გეგმა“ (ე.წ. „გოელრო“) (დანართი 3), რომლის პერიფერიული ნაწილი იყო საქართველოც სამხრეთ კავკასიასთან ერთად. ცხადია, ამ სისტემის ცენტრი მოსკოვი იყო. აღნიშნული პროექტი თავიდანვე ატარებდა იდეოლოგიურ დატვირთვას და განსხვავებული დაპყრობილი ქვეყნების ერთ მთლიანობად შეკვრის იდეაც ედო საფუძვლად. ამ იდეოლოგიის ნაწილი იყო გარემოსადმი მომხმარებლური დამოკიდებულება და ამიტომ „გოელროც“, როგორც პირველი ლენინური იდეოლოგიისა გარემოს დამანგრეველ შინაარსს მოიცავს. საქართველოს ენერგეტიკის სამინისტროს მიერ შემოთავაზებული „საქართველოს გადამცემი ქსელის განვითარების ათწლიანი გეგმა 2015-2025“ კალკირებაა ლენინის ენერგეტიკული სისტემისა და უფრო უარესიც, თანამედროვე გეოპოლიტიკური ფონიდან გამომდინარე, ასევე დამოუკიდებელი ქართული სახელმწიფოს გადასახედიდან გამომდინარე ამგავრი ეკონომიკური პროექტები ქვეყნისთვის დიდ საფრთხეს შეიცავენ. მათ შორის ბევრ ისეთ საფრთხეს, რაც სცდება ენერგეტიკის

სამინისტროს კომპეტენციას. მსგავსი პროექტები კიდევ ერთხელ ხაზს უსვამენ საქართველოს მთლიანი ენერგო-პოლიტიკის გადახედვის და ხელახლა გადააზრების საჭიროებას და აუფრო მდგრადი და უსაფრთხო პროექტების შემუშავების აუცილებლობას.

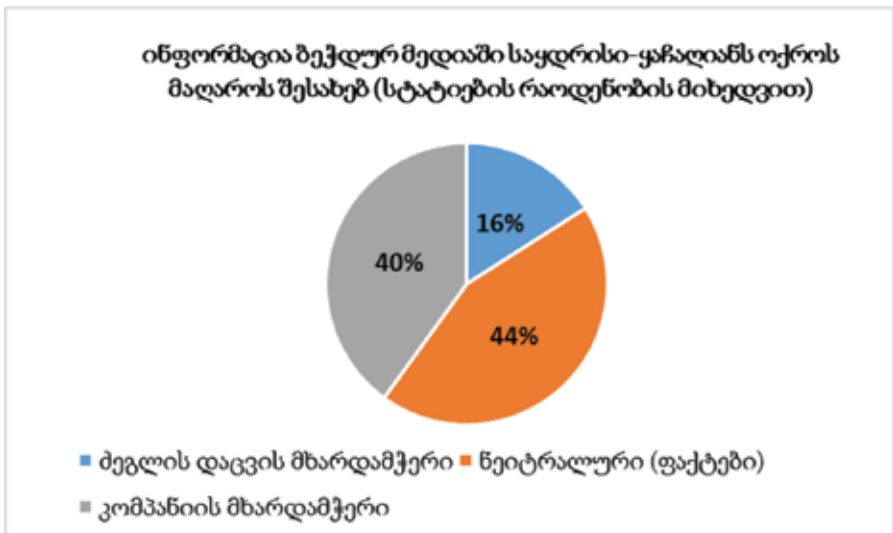
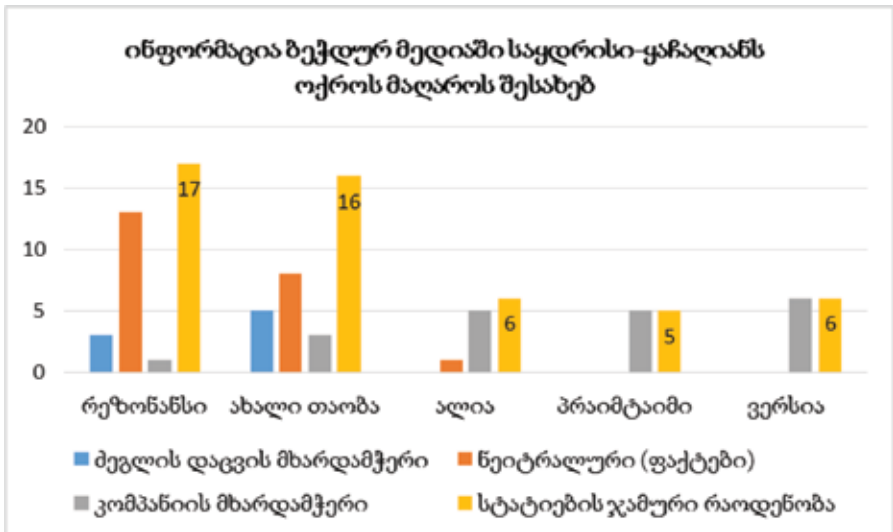
ისევ, რომ დავუბრუნდეთ გარემოზე ზემოქმედების შეფასების ტექსტს, ქსანი-სტეფანწმინდის გადმცემი ხაზის ერთ-ერთი მონაკვეთი ძალიან ახლოს (დაახლ. 2კმ-ში) გაივლის ოკუპირებული ტერიტორიის საზღვართან. თანაც დაუსახლებელ, დაბალი უღელტეხილების მქონე ფერდობზე. პროექტის უსაფრთხოებიდან გამომდინარე კარგი იქნებოდა, რომ ამგვარი რისკის იდენტიფიცირებაც მომხდარიყო, მაგრამ გზმ-ში ასეთი რამ არ გვხვდება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გაზ. ვერსია, 19-20/08/2013
2. 500 კვ ქსანი-სტეფანწმინდა ელექტროგადამცემი ხაზის მშენებლობა და ექსპლოატაცია, 2015
3. გაზ. ახალითაობა, 24/04/2014
4. გაზ. პრაიმტაიმი, 12/01/2014
5. გაზ. რეზონანსი, 14/03/2014
6. გაზ. რეზონანსი, 18/10/2013
7. გაზ.ახალითაობა, 29/04/2014
8. გაზ.ვერსია, 17-18/11/2014
9. გაზ.პრაიმტაიმი, 17/02/2014
10. გაზ.რეზონანსი, 10/12/2013
11. გაზ.რეზონანსი, 19/02/2014
12. გაზ.რეზონანსი, 21/03/2014
13. გაზ.რეზონანსი, 30/09/2013
14. თ. ჩუბინაძე, წერილი. გაზ.რეზონანსი. 18/01/2005
15. თ. ხურციძე, გაზ. ვერსია. 14-16/10/2011
16. მადნეული კანონზე მალა, 2013, „მწვანე ალტერნატივა“
17. ჟურნ. ანაბეჭდი, 25/12/2014
18. საყდრისის არქეოლოგიური ექსპედიციის საველე სამუშაოების მოკლე ანგარიში, 2014
19. საყდრისის საბადოს მადნის გროვული გამოტუტვის საწარმოო უზნის ექსპლუატაციის შედეგად გამოწვეული გარემოზე ზემოქმედების შეფასების ანგარიში, 2014
20. ჭიათურის სამთო გამამდიდრებელი კომბინატის მიმდინარე საქმიანობის გარემოზე ზემოქმედების შეფასების ანგარიში, 2008
21. <http://www.industrial-union.org/3700-mine-workers-under-threat-in-georgia>
22. Guidance on Heritage Impact Assessments for Cultural World Heritage Propertie, 2011. ICOMOS
23. Gold in Georgia II : The Oldest Gold Mine in the World. Thomas Stöllner & Irina Gambashidze, 2011
24. Social Impact Assesment: Guidance for assessing and managing the social impacts of projects. Frank Vanclay and al. University of Groningen, 2015
25. matsne.gov.ge [22]
26. museum.ge [23]

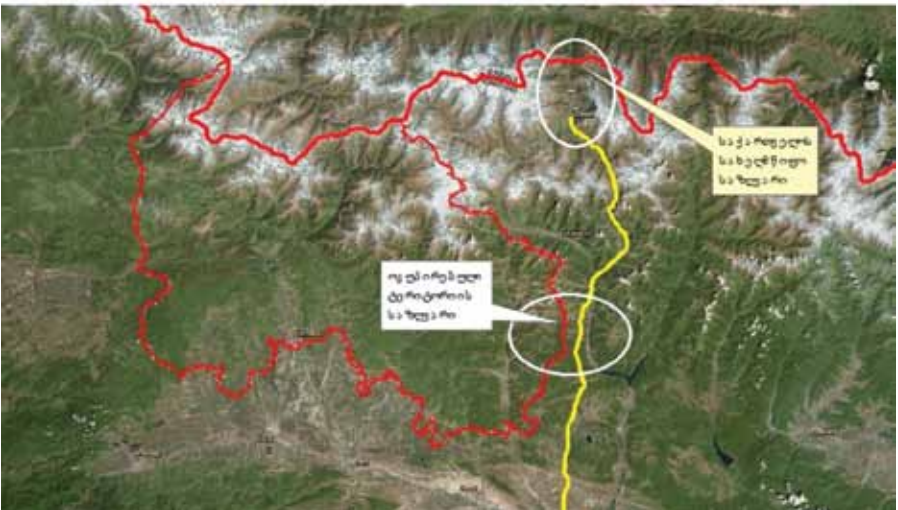
დანართი 1.

ინფორმაციის პროდუცირება საყდრისი-ყაჩალიანის შემთხვევის შესახებ. მონაცემები გამოთვლილია 2013-2014 წლებში პრესაში დაბეჭდილი სტატიების რაოდენობის მიხედვით. შერჩევაში მოხვდა ის ჟურნალ-გაზეთები, რომელთაც აღნიშნულ თემაზე გამოყენებული ჰქონდათ სამზე მეტი სტატია.

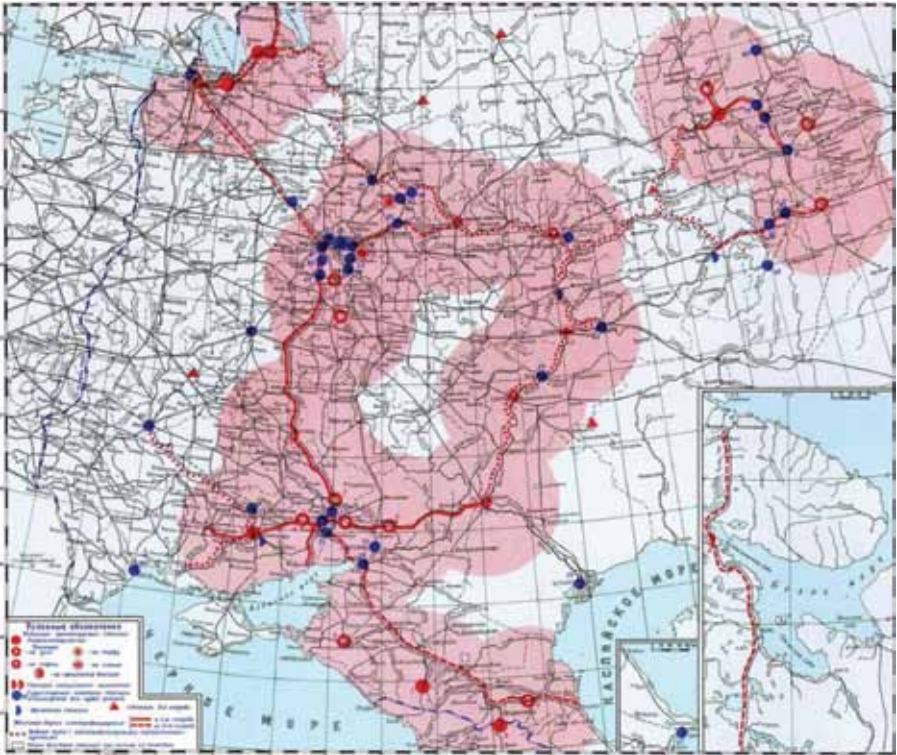
დანართი 2.

რუკაზე ყველა თელი საზით ნაჩვენებია ქსანი-სტეფანწმინდის ელექტროგადამცემი საზი. წითელი ეკლიანი საზით კი ოკუპირებული ტერიტორია. რუკაზე ნათლად იკვეთება, თუ რამდენად ახლოს გაივლის ელექტროგადამცემი საზი კონფლიქტის ზონასთან.

დანართი 3.

რუსეთის ელექტრიფიკაციის ერთიანი გეგმა. ე.წ. „გოელრო“. წყარო: საბჭოთა ენციკლოპედია. რუკაზე, წითელი წრეები ჰიდროენერგეტიკის აღმნიშვნელი ნიშნებია. საქართველოს რუკაზე გამოსახულია ამჟამად მშენებარე (იმ დროს დაგეგმილი) დარიალის და ლარსის ჰეს-ები.

საყდრისი-ყაჩალიანი.

პუბლიკაციის შინაარსზე პასუხისმგებელია საქართველოს მწვანეთა მოძრაობა/დედამიწის მეგობრები საქართველო, მასში გამოთქმული მოსაზრებები არ უნდა იქნეს მიჩნეული დონორთა მოსაზრებებად.

პუბლიკაცია მომზადდა და გამოიცა პროექტის “სოციალურ გარემოზე ზემოქმედების შეფასების ანგარიშები საქართველოს მაგალითზე”. პროექტი ხორციელდება საქართველოს მწვანეთა მოძრაობა/დედამიწის მეგობრები-საქართველო მიერ, ფრიდრიხ ებერტის ფონდის მხარდაჭერით.

დაუშვებელია ფრიდრიხ ებერტის ფონდის მიერ გამოცემული მასალების კომერციული მიზნით გამოყენება ფონდის თანხმობის გარეშე.

გამოცემაზე მუშაობდნენ:

ავტორი: თამარ ხარძიანი

სარედაქციო კოლეგია:

ქეთევან პაპაშვილი

ანა კეკელიძე

ლელა ყაჭვიშვილი

ნინო შუმტაკაშვილი

საქართველო. თბილისი. სლავა მეტრეველის №4, 0112

ტელ: (+995 32) 2 30 62 21

ელ.ფოსტა: info@greens.ge

ვებ-გვერდი: www.greens.ge

Friends of
the Earth
Georgia

**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG

ANALYSIS OF SAKDRISI, CHIATURA MANGANESE AND KSANI-STEPANTSMINDA TRANSMISSION LINE CASES

TBILISI, 2016

“Every citizen of Georgia shall be obliged to protect and preserve their cultural heritage. The State shall protect cultural heritage by law”.
Constitution of Georgia, Article 34, Item 2.

Chronological order of the events developed around Sakdrisi-Kachagianimonument

In April 2013 on the basis of the application of “RMG Gold”, at the initiative of the Georgian Government and by the Order of the Ministry of Culture and Monuments Protection, a Commission comprising of 11 members was set up. The assignment to the Commission was to study the issue of possibility Sakdrisi-Kachagiani being the oldest gold mine. After 35 days work the Commission came out with a statement that Sakdrisi-Kachagiani had been awarded the status of a protected historical site by the infringement of the law. On July 5, 2013 the Ministry of Culture and Monument Protection of Georgia issued an Order N 03/108 by which Sakdrisi was stripped of this status.

In August 2013 a representative of the Company states that this status had been given to the mine based on a myth; that along with the Company, under the circumstances, the state interests were also damaged; that they addressed the Prime Minister to move the monument to another place. [1]

Sakdrisi-Kachagiani topic was discussed at the meeting in the Business Center arranged by the Prime Minister Ivanishvili where it was decided that “the study of gold mine issue, its status and so on, should be assigned to the Academy of Sciences of Georgia...” [13]. A special Commission was set up at the Academy which had to define if Sakdrisi-Kachagiani mine was the world’s oldest mine. Some of the representatives of the Commission stated that “they were assigned hard mission” and they were given “short time” to carry out this mission. “It is absurd to move the monument, how is it possible to take the mountain and move to another place?!... God grant it really turns out a gold mine” – says Constantine Pitskhelauri, an archeologist. [6]. In December, after 2 months of the Prime Minister’s assignment the Academy of Sciences stated that the monument was 5000 years old and it had big historical significance, that they were against the destruction of Sakdrisi-Kachagiani gold mine. [10]

In January 2014 the society became rather involved in the Sakdrisi problem. It was found out that the Minister of Culture in 2013 had removed the status of the monument without any preliminary study of the issue by the Commission. “RMG Gold” had started the work without any permission and had damaged the monument. After this by the instructions of the Ministry of Culture the works were stopped. “RMG Gold” employees arranged

a protest in front of the Ministry. The Company was not able to continue the works until it got permission from the Ministry. At the same time, the printing media was still highlighting the “difference of opinions among the scientists”. Some media was still continuing to support the Company unambiguously declaring “there is nothing left from Sakdrisi myth”. [9]

Civil society demanded from Guram Odisharia to restore the status to the monument, start carrying out studies and involve foreign experts in them. At the meeting they presented supporting letters from Austrian, German and American researchers. They also addressed international organizations and requested their reaction proceeding from “Sakdrisi-Kachagiani common human value”. [11] “RMG Gold” submitted a complaint to the Prime Minister Office against the Ministry of Culture where it was protesting the decision of the Minister of Culture depriving the Company of rights to carry out works on the Sakdrisi archeological site. These developments cost the position to the First Deputy Minister of Culture.

During the same period of time attitude of the then Prime Minister becomes known. “Sakdrisi is not the oldest gold mine” – he stated.

In March at the Prime Minister Office there was arranged an action planned through social network, participants with banners saying “Protect Sakdrisi”, “Sakdrisi-Kachagiani is the test of the Authorities”. The action participants declared: “Society shall become aware and feeling that Sakdrisi is the world’s oldest gold mine”. Among the activists appeared former Deputy Minister of Culture.

In April, at the governmental session Irakli Garibashvili stated: “It’s not proven that Sakdrisi is an ancient **gold mine** - it’s just an assumption. Several months ago the experts put the conclusion, submitted to the Government on the basis of which the government took a decision concerning the continuation of works there. I understand those people who are as if trying to save the monument. However, I would like to remind them that about three thousand people are employed in this organization.” [3]

The same month there started a camp action at Sakdrisi where the Ambassadors of Switzerland and Germany arrived as well. BBC channel was also there to highlight the camp action. They were met by the Minister of Culture, Guram Odisharia. While ICOMOS Georgia stated that Sakdrisi archeological heritage was sacrificed to fiscal and business interests. [7] At this stage a group of people who were driven by political interests came to light among the activists.

In May the experts invited by the Ministry of Culture confirmed the historical significance of the monument and the value of regulations and evidence obtained during the previous 9 year work of Georgian and German expedition. “The experts’ conclusions excluded the possibility of Sakdrisi-Kachagiani destruction”. – Marine Mizandari.

In June a protest action under the slogan “Sakdrisi destruction is a national shame” was arranged at the National Agency of Historical Heritage Protection.

In July-August the media became silent. However, in September there appeared a new piece of information that Sakdrisi protectors were joined by the political party “Patriots Alliance of Georgia”. This meant that the movement which had societal grounds was acquiring political tint. This caused disunion among the activists. From September to November the printing media is mainly publishing propagandistic articles telling about the discord among the activists protecting Sakdrisi, providing some scandalous information concerning the Georgia-German scientific expedition, making a mention of the monument as a myth or, as previously, “a monument made by force”.

In November and December there were arranged presentations of two researches: 1. The research of “the Association of Young Financiers and Businessmen” concluding that the “... full development of the mine is of vital importance”. [8] And

2. ‘Research of “Young Lawyers”’. On the one hand they consider the Order of Minister of Culture about Sakdrisi stripping it of the status illegal as there had been infringed the legislative requirement, on the other hand they declared that “in 2006-2007 the state by transgression of the law, without any preliminary special research took the decision to award the site the status of a cultural monument.”

In November and December 2014 the amount of articles concerning Sakdrisi in printing media grew. Majority of them are of propagandistic character protecting the position of the Company. This is creating impression that they are preparing grounds among the society for explosion of Sakdrisi.

On December 12, 2014 an Order N 03/266 of the Minister of Culture and Monument Protection of Georgia and an Order of the Director of National Agency of Cultural Heritage Protection was issued which gave RMG Gold the go-ahead to continue with the mining project at Sakdrisi-Kachagiani site. And in the early morning hours of December 13, RMG Gold carried out explosive works at Sakdrisi-Kachagiani oldest mine.

Sakdrisi-Kachagiani oldest gold mine

Sakdrisi-Kachagiani oldest gold mine is located in Bolnisi region small town Kazreti, in the valley of the MashaveraRiver. (Coordinates of Kachagiani hill central point: latitude 41°23'10.29"N / longitude: 44°23'38.20"E). In Middle Ages the territory is referred to as Abulgami. Kachagiani hill is

also mentioned in Vakhushti Bagrationi's "Description of Kingdom Sakartvelo". The site was named Sakdrisi in 80s of the 20th century because of its near location to the churches in this area.

Sakdrisi monument is in the area of complex ore. In the beginning, it was considered to be the middle Ages iron mine. In 1987, as a result of the research carried out there by Georgian mining engineer Teimuraz Mudjiri, an idea was expressed for the first time this monument being a prehistoric mining site.

From 2004 to 2011 a large-scale interdisciplinary investigation of the site was carried out by a group of people from the Archeological Center of the Academy of Sciences of Georgia and German Mining Museum (DBM, Bochum) and dated the site to the early 3rd millennium BC or to the second half of the 4th millennium suggesting that Sakdrisi might be one of the world's oldest gold mines. In 2004-2013 there were carried out two research-scientific projects. (The project leader Professor, Doctor Andreas Hauptmann; co-leaders: Professor Thomas StÖller, Doctor Irine Gambashidze). The project financially was supported by Volkswagen Fund. [18]

The artifacts found in the mine showed that the archeological site was a prehistoric gold mine. A detailed stratigraphic model of the mine was done and the chronology was defined. The first phase was dated back to Mtkvar-Araks culture.

"The investigations showed that while ancient civilizations like Egypt, gold ore was obtained by washing in the river, people living on the smaller Caucasus range were well aware of gold mining complex technologies, such as detecting gold invisible for eye, demolishing it with stone tools, cleaning it from futile rock, crushing, milling and washing it, smelting and making jewelry from smelt gold," – we read on the web-site of the Georgian National Museum. [26]

"On the basis of scientific investigations, among international scientific people Sakdrisi-Kachagiani archeological site has been acknowledged as the world's oldest gold mine". [18]

What attracts the attention among the events developed around Sakdrisi

Sakdrisi case brings to light a lot of different problems existing in the Georgian society, politics and economics. It does not fit only in the framework of cultural heritage protection. The issue has legal, economic, political, societal and environmental aspects.

Legal aspect

Events developed around Sakdrisi-Kachagiani oldest gold mine in the first place attract the attention for the abundance of law infringements and legally failed procedures.

The issue whether Sakdrisi is a monument or not came in doubt not among the scientists, not in the framework of professional and intellectual discussions, but because of the failed procedure of awarding it the status of monument. What was the law infringement? The thing is that Sakdrisi was first awarded the status of monument by the Order of March 30, 2006 of the Minister of Culture, Monument Protection and Sports. The law infringement was represented in the fact that the mentioned Order was issued not for awarding Sakdrisi the status of a monument but for restoring the status of monuments to the monuments that had been stripped of the status back in 1999. It should be reminded that on June 25, 1999 a Law on the Protection of Cultural Heritage was passed; correspondingly, the Law on History and the Protection and Use of Cultural Monuments of 1977 became ineffective; correspondingly, all those sub-laws according to which certain units had had the status of history and culture became ineffective. By the Order of March 30, 2006 the status of those historical monuments was restored. Sakdrisi was added to the list of the historical monuments annexed to the Order. By that time Sakdrisi-Kachagiani monument was already representing a part of the area allocated by a license for minerals investigation and extraction. It is obvious that the Minister of Culture had relevant information about this and this became the grounds for the decision taken by double standards. On one hand, the monument was awarded the status, on the other, this happened in such a way that the legitimacy of the decision could be prejudiced in future. Everything happened in just this way. The mentioned gap became a basis for the Order 03/108 of the Minister of Culture and Monument Protection issued on July 5, 2013 which implied stripping the site of its protected status. And Sakdrisi's status was revoked shortly thereafter.

Despite the stripping the site of its historical monument status, Sakdrisi was still protected by two Orders: 1. Joint Order of the Minister of Economic Development and the Minister of Culture, Monument Protection and Sports issued on July 17, 2006, according to which Sakdrisi territory was awarded the status of an archeological zone; and 2. Decree N665 of the President of Georgia of November 7, 2006 according to which Sakdrisi ancient mining industry monument was awarded the status of Cultural Monument of National Significance. [16]

The fact that the monument was still preserving the status of an archeological protection zone meant that it was protected by the Law of Georgia on Cultural Heritage Protection. Namely, Article 40, Point 3: "Any activity that may damage and cause the destruction of cultural heritage protected

in a zone or impede its interpretation and implementation of a high-quality scientific study shall be prohibited...”. [25] It is significant to note that RMG Gold Company disregarded the existence of the mentioned Orders, started carrying out works without permission and damaged the monument. To justify its activities it referred to the results of an archeological investigation financed by the Company itself which as if was proving that Sakdrisi was not a monument. Adviser of RMG Gold stated in the press that “... there was carried out the investigation of the territory the result of which clearly showed that that there was not found any archeological artifact on the territory. It has neither status, nor any national category and archeological protection zone.”[4] The Company was accusing the Ministry of Culture in delaying the permit issue. That means that the Company is carrying out works illegally and at the same time attacks and accuses government services because this service is urging to observe the law. Concerning this issue it is worth mentioning that “Association of Young Lawyers of Georgia” and Citizen Dali Mamulashvili appealed to court against the Company and asked for the stop of works at Sakdrisi. Tbilisi City Court met the claim. However, it was only a temporary decision of court.

One more Order the legality of which was under question is the Order of July 5, 2013 of the Minister of Culture. The mentioned issue became pressing against the civil protesting background. Non-governmental Organization “The Green Alternative” mounted a suit at Tbilisi City Court. The complaint implied revoking the Order according to which Sakdrisi had been stripped of the historical monument status. The judge decided that the decision of the Ministry was not well substantiated and satisfied the complaint.

The final document which sealed the fate of Sakdrisi monument is the Order N03/266 of the Minister of Culture and Monument Protection of December 12, 2014 and the Order N2/271 of the Director of National Agency of Cultural Heritage Protection on the basis of which the Company resumed the mining works on the territory of Sakdrisi-Kachagiani. The very next day, December 13, in early morning hours Sakdrisi monument was exploded. The Company used the right awarded by the mentioned Orders without any delay by which it intervened any possibility to lodge a complaint. The accelerated “setting of the problem” by RMG Gold was explained by the fact that the Company’s license on the use of fossils was expiring.

Orientation in “Sakdrisi legal labyrinth” is very difficult. Sakdrisi-Kachagiani is the case and example how easy it is in Georgia to destruct cultural heritage if it is included in business-interests and in this regard legislation is not any obstacle for a company. Sakdrisi case shows how easily a law can be infringed, how one can manipulate with legislation, neglect a law “when it is necessary for business”.

Economic, Political and Societal Aspects

In case with Sakdrisi, the Company was very radical from the very beginning and described the situation in such a way that as if the Company's fate was dependent on one monument.

RMG Gold representatives declared that if they were prohibited extraction of ore the Company would stop functioning. RMG Gold might stop functioning if it is prohibited to obtain resources – the press insisted. In the EIA report caused by the exploitation of the manufacturing section of Sakdrisi deposit ore lixiviation we read that “RMG Gold, Ltd together with copper ore processing enterprise - JSC RMG Copper, is the biggest employer on the territory of KvemoKartli”. Using this approach the Company reminded the Government about its role in the economics of the country.

The Company rhetoric was repeated by the politicians. “On one hand we have to deal with a monument, on the other – with an enterprise which must be saved... when the State needs to carry out certain works on a specific site, a monument can be moved and this is the practice” – the Minister of Culture stated after the meeting with Prime Minister arranged at the Business Center. Later, we hear the same statement from Prime Minister Irakli Garibashvili at the meeting with the students at Ivane Javakhishvili State University: “... the investor has already invested 300 million in Georgian economics and employed 3000 people. ... There is a struggle between the cultural heritage and economics, which needs observing the golden mean”. By this attitude the highest authority of the country was unambiguously taking the side of the Company position.

Against these statements we see the protesting actions of RMG Gold employees first in Bolnisi, then at the Ministry of Culture in Tbilisi.

A question arises how much in reality the employment of 3000 people was dependent on the use of one hill and how relevant it is to weigh the country's economy and cultural heritage on different scales.

In the text of EIA caused by the exploitation of the manufacturing section of Sakdrisi deposit ore lixiviation we read that “by now in JSC RMG Copper there are directly employed 1125 people, while in “RMG Gold, Ltd – 586 people. To this, there is added contractor organizations who are directly dependent to these two enterprises. Altogether there are employed about 3000 people in the Holding. ... after the ore GROVULI attenuation manufacturing section comes into exploitation, about 80 more people will become employed at RMG Gold Ltd”. [19]

“After the works at Sakdrisi ore start the number of employed people at RMG Gold, Ltd will increase by 80 people”. That means that making reference to 3000 employed people by the Company was a PR part directed against the monument.

Cultural heritage cannot become a hindering factor for economic growth. On the contrary, it has potential to significantly contribute to the economic development of a country, all the more when we deal with the world's oldest mine. Acknowledgement of such a potential could have been beneficial for both the country and the Company.

There is one more issue. Let us assume that the fate of 3000 people is really dependent on the works on the hill. This means that when the ore is exhausted in future there will be a moment when the citizens are threatened by unemployment. At the same time, it is known that the small town of Kazreti was built in 70s of the last century in the framework of ore processing and a big part of the population is economically dependent on obtaining gold at ore. This means that the well-being of the population is dependent on exhaustible resource and this circumstance puts the Kazreti population under risk in long-term perspective. There will come time when it is necessary to offer the population other means of existence. Such mean was thought to be the development of touristic infrastructure around the archeological monuments (Sakdrisi oldest gold mine and others).

Confrontation between economics and cultural heritage indicates either at preconception or the absence of long-term vision of economic development. "Position of the Government in regard with Sakdrisi is deprived of any arguments and is criminal. ...Our Head of the Government is not aware of the huge role of culture." – declares Marine Mizandari, former Deputy Minister of Culture.

"Sakdrisi is not the oldest gold mine", declares Prime Minister using as evidence the results of hastily carried out investigation during two months by a group of scientists set up for this purpose. Against the background of heated discussions concerning the status of the monument, Prime Minister is stubbornly asserting unambiguous position which coincides with the position of the Company.

In Georgia as in a post-Soviet country there have been formed specific relations between the State and business. This specificity is conditioned on one hand by the influence of the Soviet totalitarian regime of the recent historical past which did not acknowledge private property (State capitalism), on the other - by the economic liberalization course offered after 2004 "Rose revolution". "Majority of legislative alterations was connected with the course of complete economic liberalization and deregulation taken by the country authorities and with the wish to increase the state budget income by all possible means". [16] The mentioned economic course implied maximal use of the resources which actually does not differ from the Soviet type resource policy the main feature of which was maximal use of resources as well. However, the fact is that the existing resource policy is damaging for

the environment and the substitution of “overtake and surpass” policy with the liberalization of economics does not essentially change anything.

It was just the above mentioned course of development that Sakdrisi oldest gold mine was sacrificed to. Sakdrisi case is an example of how the State admitted a whole cycle of legislative infringements for the benefit of private interests giving way to the destruction of cultural heritage.

Loyalty of the State to the concrete companies in the process of privatization and the protection of companies’ interests by the authorities while this company is acting against the environment, society and culture, is one more additional sign of the above mentioned course.

The authorities are responsible not only for economic growth but also for the protection of environment and culture. And there is one more –inter-generation responsibility which obliges the State to use resources in such a way which ensures the accessibility to them for the future generations. It was just this responsibility that was not taken into account in case of Sakdrisi cultural heritage. The accessibility of future generation to this specific cultural heritage was expelled forever.

It should be also mentioned that Sakdrisi issue is not limited to the activity of one political force only. Sakdrisi issue was dealt with by two Prime Ministers, two Presidents and three Ministers of Culture. This puts the overall resource policy into question. If the mentioned issue is not considered critically in the country, if there are not relevant measures taken with regard to resource use, there will be another risk of recurring of cases similar to Sakdrisi.

Discussions around Sakdrisi – scientists, activists, business ethics

Removal of legal status to Sakdrisi-Kachagiani monument did not mean that the monument lost its scientific and cultural value which in its turn prejudiced the decision of the status removal. A moment set in when the scientific opinions regarding the monument was decisive. It was in the Company’s interest a specific group of scientists to state that the monument was not valuable. It was happening against the results of 9 yearlong scientific investigations asserting the high value of the monument.

The Company hired a group of archeologists who had to carry out investigations in a short time and identify whether Sakdrisi was a monument or not. In parallel, a media campaign started preliminarily publishing articles protecting the Company’s interests. The articles read that “myth around Sakdrisi gold mine is artificially created”, “Sakdrisi is a monument which was awarded this status under compulsion”. Later, RMG Gold started works

on Sakdrisi-Kachagiani territory without any permission a representative of the Company justifying them by the investigations carried out by them proving that the monument was not of any value.

In parallel, Prime Minister asked the Academy of Sciences to study the monument. The Academy too was given a short time for the investigations. Despite the statement of George Kvesitadze, President of the Academy that the Academy had relied on the materials of the National Museum and German colleagues proving the existence of the oldest gold mine, Prime Minister announces the following: “I know that Sakdrisi issue caused various rumors and big rush; a special commission was set up which studied the mentioned mine for two months... I think we shall take the conclusion into account. According to the Commission the mine did not represent any particular site.” [5] At the same time, the printing media published that the opinion of scientists was divided in two; however, in reality the matter was not as easy. Naturally, the difference of the opinions among scientists is a healthy phenomenon. Science may call any theory into question. But in case of Sakdrisi we have to deal not with an ordinary scientific discussion, but with the manipulation of scientific opinions by the Company. This is evidenced by the fact that the Company and Prime Minister refer to short-time investigations (from 35 days to 2 months) in controversy to the results of 9 yearlong systemic investigations carried out according to international standards. For any group of scientists it would be difficult to repeat the experiment during 2 months and carry out laboratory works in a scale which would allow rejecting or approving the theory obtained as a result of 9 year investigation. Another important trait of “scientific discussion” is the statements of the Company, Prime Minister and the scientists, they were relying on, in media which instead of scientific arguments are bearing in them threats towards colleagues, blackmail and humiliation. We are not citing them here on purpose not to duplicate the statements humiliating academic sphere. We will note only one fact that the rhetoric of the given group of scientists is very similar to the rhetoric of the Company.

Civil activity was also very interesting. There were arranged numerous protesting actions regarding Sakdrisi issue. “In 2013 a continuous cycle of actions started. “Green Fist” was one of the first who gave a rise to demonstration of protests. ... A little later a civil committee for saving Sakdrisi was set up”. [17] For example, in March 2014 there was arranged a protest action named “Artists to Save Sakdrisi”, where banners with the following content: “Protect Sakdrisi”, “Sakdrisi-Kachagiani is the Authorities Exam” were brought out. Participants of the action announced, that “the society must become more aware and feeling that Sakdrisi is the oldest mine in the world.” [12] Civil society had an attempt to use the legislative tools with regard to Sakdrisi and carried two cases. Later the media spread the infor-

mation that there was some disagreement in the civil committee, that somebody was driven by political interests. All this was crowned by the Alliance of Patriots joining the activists, which negatively reflected on the activist movement.

In connection with Sakdrisi, RMG Gold revealed low business culture. In the document of Environmental Impact Assessment there is a list of monuments of Bolnisi Municipality cultural heritage with detailed description; however there is no Sakdrisi-Kachagiani oldest gold mine mentioned in it. But we read: “The noise caused by Sakdrisi open cast mine activities by RMG Gold, Ltd will be conditioned by exploding and smashing works. During the explosion every employee will be at the distance defined by the strict regulations where the noise level caused by the explosion does not exceed the defined level, as for smashing works, it is envisaged by the contract that all necessary jawed and conical modern smashing tools will be purchased which will work with less noise.” [19] Such an attitude is a typical “greenwash” example. On one hand, the Company as if is observing environmental and safety standards and at the same time it does not acknowledge the existing highest risk. The Company calls Sakdrisi pre-historic gold mine “Sakdrisi opencast mine”. The fact is that the issue which disturbed the society the most, was not included in the Environmental Impact Assessment document and was not reflected in the public hearing minutes. This means that the civil society was restricted to participate in decision making process. The Company did not limit itself to this and tried to influence the public opinion through mass media (annex 1) which was actually discrediting the civil society.

When we are speaking about non-material cultural heritage monuments we shall not think they are just inert material artifacts. Cultural heritage is a part of social identity and the society has psychological and emotional connection with it. The form of the attitude of the Company towards the cultural heritage represents the form of the attitude towards the society for whom these monuments are valuable. If the Company does not respect cultural heritage it means it does not respect the society. A dignified Company, who cares for its image, would, by all means, have acknowledged the existence of a monument on its licensing territory and would not have confronted by a dirty PR campaign, but would have ensured their involvement in the development of EIA document. In this regard, involvement of the civil society in the scoping process would be particularly important, implying identification of risks and EIA and Impact on Social Environment during public hearings.

Chiatura Manganese

Chiatura Manganese ore is located in the northern part of Imereti, River Kvirila valley. Its treatment started in 70s of the 20th century. Before that from 1930s it had been treated by Zestaponi Ferroalloy Factory. During the Soviet Union the enterprise was oriented at maximal use of resources and the growth of “industrialization” index. For example, in 80s because of the growth of the industry local raw material turned out insufficient for the enterprise and it became necessary to import manganese from Australia and Africa. Maximal successful production by the Ferroalloy Factory (500 thousand tons per year) was shown in 1985-1989. After obtaining independence, the production dropped to 10 thousand tons per year. In 2004 with entering a new investor, the production increased to 120 thousand tons per year.

“One of the potential investors of Chiatura manganese ore is going to significantly increase the production of manganese concentrates at Chiatura ore ... such incorrect exploitation of the ore is socially and economically unjustifiable. One on hand, this will cause incapacitation of the ore in about 15 years, while in case of its nominal exploitation the life span of the ore will last over 50 years.” [40]

Hence, the trend of maximal use of the resources has been maintained in post-Soviet Georgia. The enterprise, in parallel with obtaining maximal benefit from the manganese ore, is representing the source of ecological catastrophe. For example, let's take the village of Rgani. In his article “The village is sacrificed to manganese mining in Chiatura” Tornike Khurtsidze is telling us about the social and ecological situation created by the open cast mining of the ore by the enterprise in the village of Rgani. There are interviews with local population in the article. We are citing the interview:

“The soil is thrown on the pastures of the village territory, grass will grow there again in about two years ... majority of the youth is employed in the ongoing work and due to the fear that they might lose their work prefer to be silent... There are two lakes on the top of the mountain. Under them there is untouched manganese. They will dry up the lakes and cut the huge masses of the forest... I wonder what the distance of all this should legally be from the population. If it continues like this, a part of the mountain may come down and carry along my house... How shall we live if the forest is cut down? Because of heavy trucks the walls of my house have cracks. The whole village is involved in the work and due to this people cannot say anything. They are frightened and threatened and if they say anything they will left unemployed.” [15]

The given article is dated 2011. Previously, in 2008 in the EIA report on Chiatura mining concentrating group of enterprises ongoing activities it is said: “... during the long time of exploitation of concentrating factories pe-

riodically there were carried out technical re-tooling works; however there were not carried out any significant reconstruction works which caused the accumulation of a lot of ecological problems. Solution of these problems became possible after a new investor (Georgian Manganese, Ltd) came into.” In EIA we also read:

“As it was identified during the audit, the group of enterprises does not have any management plan of professional safety, health and environmental protection (at the mines they have evacuation schemes).”

“According to the information of the Service of Measuresthe dynamics of accidents during the last three years is the following:

- In 2006 there were registered 19 accidents, among them three were with lethal outcome;
- In 2007 there were registered 13 accidents, 4 out of them with lethal outcomes;
- In 2008 there were 8 accidents during 9 months, 2 out of them with lethal outcomes.”

“According to the examinations carried out by the Service, all registered cases were connected with the violation of labor safety rules.”[20]

In the minutes of public discussions dated January 16, 2009 Alexander Zilberman, Director General of Georgian Manganese during his speech with regard to ecological obligations is asking for certain privileges trying to justify them by global economic crisis. “Against the background of economic crisis it is basic to maintain workplaces and care for the maintenance of social and economic conditions of the people employed by us,” – states the Director General of the enterprise.

In the given EIA document the impact of the enterprise on social environment is assessed positively in the style rooted in practice which implies the employment of the population. According to this logic, the ore mining and processing enterprises functioning in the country shall be granted privileges and forgiven the turning of the territory into the zones of ecological catastrophe and making the local population and employees live and work in harmful and unbearable conditions motivating it by their being main employers. Against this background, it is interesting why 3 700 employees of the enterprise were threatened by unemployment.

Despite the identified risks given in EIA, the Company obtained the permit to carry out the activities. It is not surprising that during the following period there came into sight different damages caused to the environment to which the permit issuing organization was reacting by significant amount of fines. (Table 1)

Let us take damage N1 (table 1) as an example. The Company Georgian Manganese was charged with 158 832 GEL fine for “the damage caused to the environment as a result of the mining activities in the village of Rgani of

Chiatura region”. The damage was represented in the following: The trees and plants dug out during the activities on the processed territory were fully buried in the earth fill”.

#	გარემოსთვის მიყენებული ზიანის გაანგარიშება/ დოკუმენტის ნომერი	თარიღი	ზიანის ოდენობა (ლარი)
1	411	05.11.2014	30 659 550
2	211	22.06.2015	53 379, 09
3	DES 31500050255	02.09.2015	60 318 587, 34
4	05-19 / 57	11.09.2013	2 079 582,34
5	05-19 / 116	15.09.2014	324 328 434, 23
6	სოფ.რგანი		158 832,0

Table 1. Volume of fines Georgian Manganese, Ltd (GEL) was charged with by the Ministry of Environment and Natural Resources Protection

N2 (Table 1) The Company was charged with fine for the damage caused to the environment due to wastewater discharge, while in the text of EIA it is noted that this type of damage would not be inflicted on the environment.

The situation is that for the failure to execute the conditions envisaged by the license and for the infringement of the environmental norms in force the Company shall be charged with big amount of money penalty. It should be noted that during the necessary procedures carried out by the Ministry to issue a license (in both the EIA text and in the public hearing minutes), the fact that there was a risk of such disturbances is vivid. This is followed by the request of the Director General of the Company about environmental privileges during the public hearing. And after this the Ministry issues a license. A moment comes when at one of the stages of the activities the Company significantly damages the environment and after this the license issuing organization reacts with big amount of fines. Who benefits or suffers a loss in this case? The environment and society are those who suffer damage in such cases.

After all this we see that 3 700 employees of the Company are facing the threat of losing their work places. [21] From January 20 to May 20, 2016 the enterprise was deactivated. Thus, the enterprise was not able any more to fulfill the only social function it was boasting of – employment of the population. A question arises – how correct is the form of monetary fines?

Would not it be more effective by the Company to redirect the solid sums of money given in the Table to the social well-being of the employees, to the growth of environmental and safety standards and technological renewal of the enterprise?

* * *

Ksani-Stepantsminda Power Transmission Line

“Construction and Exploitation of Ksani-Stepantsminda 500 kW Power Transmission Line” Project considers construction of high voltage (H.V.) transmission line. Responsible entity for the implementation of the Project is Georgian State Electrosystem (GSE), which is a 100% state-owned joint stock company [2], while the project management is the obligation of Energotrans Company which is an affiliated company of DSE.

Attention of the society to the mentioned project was attracted in April 2016 when transmission line poles were put up in the village of Tsdo. The reason of the concern of local population was the laying of transmission lines through the village which was a threat to their health. The thing is that Tsdo village is located in the Dariali valley and does not fall under the Ksani-Stepantsminda transmission line route (annex 2). How is connected the village Tsdo incident with the high voltage transmission line crossing the Sno river valley? The second issue which among the society is perceived as a main risk is whether the high voltage transmission line has or not a negative impact on human health. Let's start from the latter.

Health issues is considered in “Construction and Exploitation of Ksani-Stepantsminda 500 kW Power Transmission Line” EIA document where in order to prove that the transmission line will not negatively impact the environment reference is made to the study of the World Health Organization: “World Health Organization has published its latest review of electromagnetic fields study in June 2007 and the experts concluded that electromagnetic field does not incur any long-term negative effect on human health (WEE, 2007). [2] However, it should be taken into account that the pole put up in a village or high voltage transmission line crossing a village are representing a permanent source of high voltage energy unit or electric-free magnetic field in a settled area. In this case its negative impact on health is not only long-term but everlasting. Even if the high voltage did not cause deadly diseases, local population has the feeling that transmission lines are endangering their health. This is a negative psychological impact on the society and eradication or mitigation of this factor should have been envisaged in the EIA. A question with regard to health was put during the public disclosure arranged in Stepantsminda Municipality. The question: “Are you

aware of the investigations carried out in Russia and England according to which the number of people with leukemia living in the limits of 200 meters from power transmission lines constitutes 80%?”

Answer: “During the last 30 years comprehensive studies have been carried out in the USA and the world to identify in what cases electromagnetic fields have negative impact on the health and environment. A lot of scientific organizations agree that there has not been revealed any cause-and-effect relation between the electromagnetic field and deterioration of health for those typical levels which we generally meet in living environment beyond the sanitary zone of power transmission lines.”[2]

Tsdo and Ksani-Stepantsminda power transmission lines are the parts of one big project. In EIA text we read. “GSE” is going to construct 500 kW transmission line which will enable to take out electric power from Dariali and Larsi hydroelectric power plants under construction and from future Mtskheta-Mtianeti hydroelectric power plant and connect them to the national net”. The mentioned units are a part of united energy network, development of which was started by the Ministry of Energy and the information about which is clearly and vividly presented in a publication “2015-2025 Ten Year Plan of Georgian Transmission Net Development”. The booklet includes the maps showing the state of transmission nets in 2025-2050. Schematic maps show that Georgian energy system is included in a united energy system with Russia, Turkey, Armenia and Azerbaijan.

“Social impact of power transmission line project should be considered in a wider context of power infrastructure development in the region and the country, the growth of power export and transit potential, as well as internal networks trustworthiness.” [2]

Construction of high voltage power lines is not counted on domestic consumption; in future they shall be joined by planned big hydroelectric power plants and the power lines are being prepared preliminarily for the export of the power produced by them. The project designers relying on the advantageous transport and geographical location of Georgia state that “construction of power lines trustworthy network is necessary for stable power supply of the country, export and maximal use of the country transit potential. There is no alternative for the inclusion of main hydroelectric power plants located in north-eastern part of Georgia”. [2] They also admit that “new 500 kW Ksani-Stepantsminda power transmission line ... will strengthen Georgian energy transit corridor role in north-southern direction”. [2]

We have heard a lot about strategic transit geographical location of Georgia, but beginning from the Silk Road it has had both east-west as well as north-south directions. There are fundamentally opposite views concerning this issue in the Georgian society and hence it is not admissible to take

such a decision without wide public discussions and active involvement of civil society. Because of that an important question arises: how necessary is it for Georgia to join such a network taking into account the current geo-political background? Do we need to construct energy units which are in the interests of a country who has occupied a significant part of our country?

If we go back to the recent historical developments, we will find out that the above mentioned united energy network is an energy project developed in 1920s under Lenin-Krzhizhanovski ideology which was called “United Plan of Russia Electrification” (the so called GoElRo) (appendix 3), Georgia being peripheral part of the plan together with South Caucasus. Surely, the Center of this system was Moscow. The mentioned project was ideological from the very beginning and the basic intention was to tie together different conquered countries. Consumer attitude towards the environment was a part of this ideology and hence, “GoElRo” as the first-born of Lenin ideology comprises in itself content of environment destruction. 2015-2025 Ten Year Plan of Georgian Transmission Network Development offered by the Ministry of Energy of Georgia is a translation of Lenin energy system and even worse, proceeding from the current geopolitical background and viewing the entire situation for Georgia as an independent state, such economic projects are bearing big threat in them. Among them are threats that are beyond the competence of the Ministry of Energy. Similar projects once more underscore the necessity of revising and reconsidering the overall energy policy of Georgia and the necessity of developing more stable and safe projects.

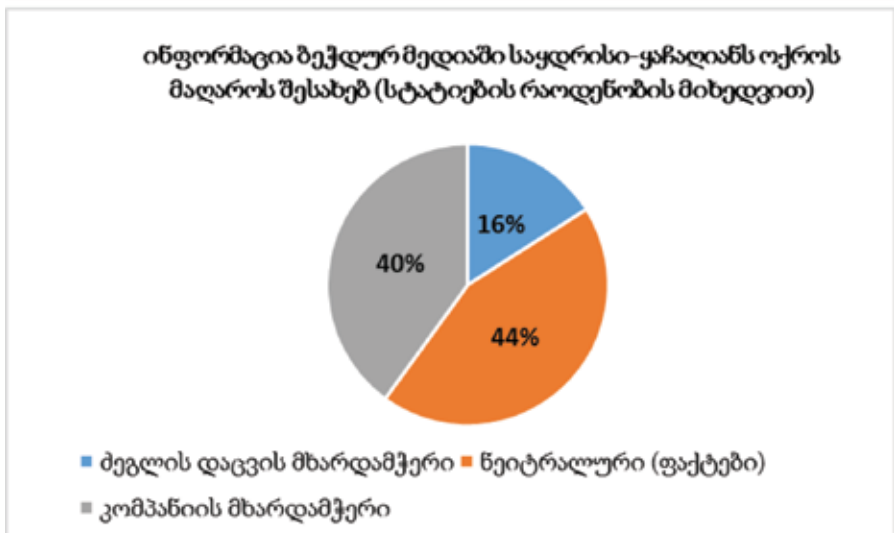
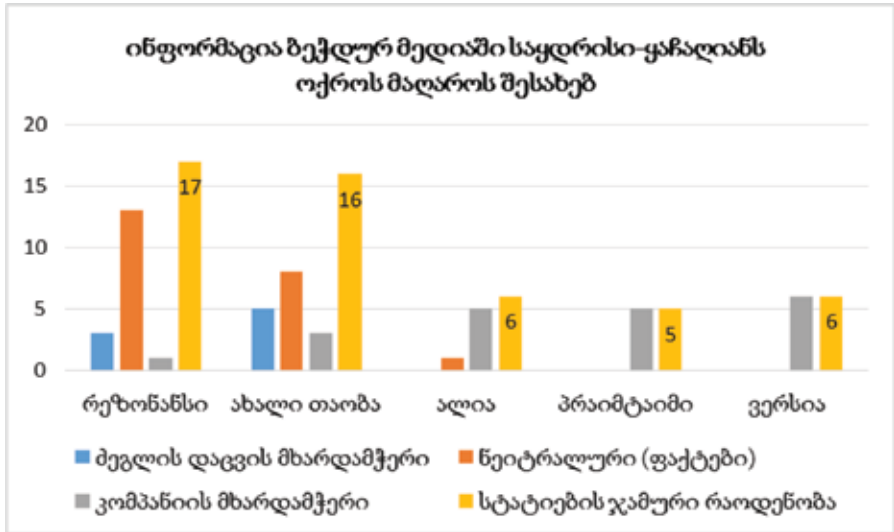
If we go back to the Environmental Impact Assessment text we read that one of the sections of Ksani-Stepantsminda power transmission line will be very close (about 2 km) to the border of occupied territory crossing uninhabited area on the hill-side with low passes. For the safety of the project it would be desirable that such a risk had also been identified in EIA which, unfortunately, did not happen.

References

1. გაზ. ვერსია, 19-20/08/2013
2. 500 კვ ქსანი-სტეფანწმინდა ელექტროგადამცემი ხაზის მშენებლობა და ექსპლოატაცია, 2015
3. გაზ. ახალითაობა, 24/04/2014
4. გაზ. პრაიმტაიმი, 12/01/2014
5. გაზ. რეზონანსი, 14/03/2014
6. გაზ. რეზონანსი, 18/10/2013
7. გაზ.ახალითაობა, 29/04/2014
8. გაზ.ვერსია, 17-18/11/2014
9. გაზ.პრაიმტაიმი, 17/02/2014
10. გაზ.რეზონანსი, 10/12/2013
11. გაზ.რეზონანსი, 19/02/2014
12. გაზ.რეზონანსი, 21/03/2014
13. გაზ.რეზონანსი, 30/09/2013
14. თ. ჩუბინაძე, წერილი. გაზ.რეზონანსი. 18/01/2005
15. თ. ხურციძე, გაზ. ვერსია. 14-16/10/2011
16. მადნეული კანონზე მალა, 2013, „მწვანე ალტერნატივა“
17. ჟურნ. ანაბეჭდი, 25/12/2014
18. საყდრისის არქეოლოგიური ექსპედიციის საველე სამუშაოების მოკლე ანგარიში, 2014
19. საყდრისის საბადოს მადნის გროვული გამოტუტვის საწარმოო უზნის ექსპლუატაციის შედეგად გამოწვეული გარემოზე ზემოქმედების შეფასების ანგარიში, 2014
20. ჭიათურის სამთო გამამდიდრებელი კომბინატის მიმდინარე საქმიანობის გარემოზე ზემოქმედების შეფასების ანგარიში, 2008
21. <http://www.industrial-union.org/3700-mine-workers-under-threat-in-georgia>
22. Guidance on Heritage Impact Assessments for Cultural World Heritage Propertie, 2011. ICOMOS
23. Gold in Georgia II : The Oldest Gold Mine in the World. Thomas Stöllner & Irina Gambashidze, 2011
24. Social Impact Assesment: Guidance for assessing and managing the social impacts of projects. Frank Vanclay and al. University of Groningen, 2015
25. matsne.gov.ge [22]
26. museum.ge [23]

Annex 1.

Information production concerning Sakdrisi-Kachagianicase. The data are calculated according to the number of articles published in the press during 2013-2014. There were selected those journals and newspapers who had published over three articles concerning the issue.

Annex 2.

Yellow line of the map shows Ksani-Stepantsminda power transmission line; red thorny line indicates the occupied territory. The map very clearly shows how close the power transmission line is to the conflict zone.

Sakdrisi-Kachagiani

Responsible for the content of the publication is the Greens Movement of Georgia/Friends of the Earth Georgia, opinions expressed there should not be considered as donors' consideration.

Publication was prepared and edited in the framework of the Project "Reports on Environmental and Social Impact Assessment –Georgian Case". Project is being implemented by Greens Movement of Georgia/Friends of the Earth Georgia with the support of Friedrich Ebert Foundation.

Use of the materials edited by Friedrich Ebert Foundation for commercial purposes without the consent of the Foundation is unallowable

Author:

Tamar Khardziani

Editorial Board:

Ketevan Papashvili

Anna Kekelidze

Lela Katcheishvili

Nino Shushtakashvili

Publication was translated and redacted by Nino Tskhadadze

Georgia. Tbilisi. N 4 Slava Metreveli Street, 0112

Tel: (+995 32)2 30 62 21

E-mail: info@greens.ge

Web-page: www.greens.ge